

Оқилхон Иброҳимов

МУСИҚӢ

**Китоби дарсӣ барои донишомӯзони синфҳои
4-уми мактабҳои таълими миёнаи умумӣ**

Нашри ҳафтуми аз нав коркарда ва такмилдодашуда

*Вазорати таълими халқи Республикаи Ўзбекистон
ба нашр тавсия кардааст*

Хонаи эҷодии табъу нашри ба номи Fafur Fулом
Тошканд – 2020

УЎК 78 (075)
КБК 74.268.58
И14

М у қ а р р и з о н :

Г. ФАНИЕВА – методисти шўъбаи фанҳои амалии Маркази таълими республика;

Ш. ҲАҚИМОВА – омӯзгори фанни маданияти мусиқии мактаби таълими миёнаи умумии рақами 281-уми ноҳияи Чилонзори шаҳри Тошканд.

Э к с п е р т о н:

М. АҲМЕДОВ – мудири кафедраи таълими мусиқии консерваторияи давлатии Ўзбекистон;

В. ГАППАРОВА – омӯзгори фанни маданияти мусиқии мактаби таълими миёнаи умумии рақами 203-уми ноҳияи Учтепаи шаҳри Тошканд.

*Аз ҳисоби маблағҳои Бунёди мақсадноки китоби
республика чоп шудааст*

Иброҳимов О.

Мусиқӣ: китоби дарсӣ барои донишомӯзони синфҳои 4-уми мактабҳои таълими миёнаи умумӣ. Нашри ҳафтуми аз нав коркарда ва такмилдо-дашуда. О.Иброҳимов. – Т.: Хонаи эҷодии табъу нашри ба номиFaфур Ғулом. 2020. – 112 сахифа.

УЎК 78 (075)
КБК 74.268.58

ISBN 978-9943-6112-6-9

© О.Иброҳимов
© Хонаи эҷодии табъу нашри ба
номи Faфур Ғулом, 2007–2020

ПЕШГУФТОР

Донишомўзони азиз! Ҳар як халқ оҳангу навоҳо ва таронаҳои дилнавози худ, яъне мусиқии миллии худро дорад. Мусиқии халқӣ сарвати маънавиамон мебошад, ки аз санчишҳои зиёди чандинасра гузашта, дар қалби мо ҷой гирифтааст.

Созҳои мусиқии гуногун ва навоҳои миллии аз онҳо садодиҳанда бошад, ана ҳамин қисми ҷудонашавандай санъати маънавии мо мебошад.

Китоби дарсии дар дasti шумо буда ба хотири баҳраманд гардонидани шумо аз ҳамин зебогии маънавӣ ва сарвати бебаҳо навишта шудааст.

Дар он бо тарзи зиндагонии халқ, сурудҳои бо фаъолияти меҳнатӣ ва маросимҳову идҳои гуногун вобаста буда, оиди созҳои мусиқии миллӣ маълумот мегиред, суруду таронаҳои нодирро мешунавед ва сурудани баъзеи онҳоро меомӯзед. Инчунин, бо сурудҳои оҳангсозон ва композиторони Ӯзбекистон шинос мешавед, ки маҳсус барои шумоён талабагони азиз эҷод кардаанд.

Аломатҳои шартии зеринро дар ёд доред:

● — мусиқӣ гӯш кардан;	— саводи мусиқӣ;
▲ — машқҳои шифоҳӣ;	— хониши мустақилона;
△ — суруд хондан;	?! — савол ва супоришҳо.
— бо нота сароидан;	— рамз (код)-и QR

ГИМНИ ДАВЛАТИИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Шеъри Абдулло Орипов
Оҳанги Мутал (Мутаваккил) Бурҳонов

Тантанавор

The musical score consists of eight staves of music for voice. The key signature is G major (one sharp). The tempo markings include *f*, *ff*, *p*, *mf*, and *ff*. The lyrics are written below each staff, corresponding to the musical notes. The lyrics are:

1. Ser-qu-yosh, hur o'l-kam, el-
ga baxt, na-jot, Sen o'-zing do'st-lar ga yo'l-dosh, meh-ri-
bon! Meh-ri-bon! Yash-na-gay to a-bad il-
mu fan, i-jod, Shuh-ra-ting por-la-sin to-ki bor ja-
hon! Oi-tin bu vo-diy-lar jon O'z-be-kis-
ton, Aj-dod-lar mar-do-na ru-hi sen-ga yor! U-lug'
xalq qud-ra-ti jo'sh ur-gan za-mon, O-lam-ni mah-li-yo ay-la-

1.

gan di- yor!

f

2. Bag' - ri

gan di- yor!

Serquyosh, hur o'lkam, elga baxt, najot,
 Sen o'zing do'stlarga yo'ldosh, mehribon!
 Yashnagay toabad ilm-u fan, ijod,
 Shuhrating porlasin toki bor jahon!

Naqarot:

Oltin bu vodiylar — jon O'zbekiston,
 Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
 Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon,
 Olamni mahliyo aylagan diyor!

Bag'ri keng o'zbekning o'chmas iymoni,
 Erkin, yosh avlodlar senga zo'r qanot!
 Istiqlol mash'ali, tinchlik posboni,
 Haqsevar, ona yurt, mangu bo'l obod!

Naqarot.

Oltin bu vodiylar — jon O'zbekiston,
 Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
 Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon,
 Olamni mahliyo aylagan diyor!

ЧОРЯКИ ЯКУМ

СУРУДХОИ ХАЛҚИ ЎЗБЕК ВА ТОЧИК

Дарси 1. Ватанамонро мадҳу ситоиш мекунем

Дар Ватани соҳибистиклоламон – Республикаи Ўзбекистон санъати мусиқие, ки анъанаҳои замони нав ва қадимиро ба худ мұчассам месозад, ба таври васеъ инкишоф меёбад. Яъне, эчоди мусиқии халқӣ, эчоди ҳаваскории халқӣ, мероси мусиқии мумтоз (классикӣ), оҳангсозӣ, композиторӣ ва мусиқии эстрадӣ барин қабатҳо намоён мешавад. Ҳар яки инҳо, бо анъанаҳои бадеии ба худ хеле қадрноканд.

Оҳангсозон ва композиторони Ўзбекистон асарҳои хеле зиёде оғаридаанд, ки Ватани соҳибистиқлоламонро мадҳу ситоиш мекунанд.

Оҳангҳои дилнишине, ки имрӯзҳо дар ин ватани азизамон садо медиҳанд, ному шӯҳрати мусиқии миллиамонро дар ҷаҳон низ намоёну машҳур мекунанд.

Дар ин бора, хусусан, аз соли 1997 инчониб дар шаҳри Самарқанди қуҳан, ки фестивали байналхалқии «Таронаҳои Шарқ» дар ҳар ду сол як маротиба баргузор мегардад, аҳамияти хеле қалон дорад. Аз сабаби тадбири идонаи зерин мусиқии

миллии бебаҳоямон дар саҳнаҳои байналхалқӣ инкишоф ёфта, ба эътибори ҳамчамъиятии дунё сазовор мегардад. Дар вақти ҳозира дар ин диёри маҳбубамон ба ҷавонон дар асоси мусиқии мумтози ҷаҳон ва миллиамон таълиму тарбия дода, дар ин бора як қатор корҳои хеле муҳим ба амал бароварда шуда истода низ басо ҳурсандибахш аст.

ШАКЛҲОИ МУСИҚИИ ОДДӢ (СОДДА). ШАКЛИ БАНД

Ҳар як асари мусиқӣ ба соҳти муайяни худ соҳиб аст. Чунин соҳти онро шакли мусиқӣ меноманд. Шаклҳои мусиқӣ аз рӯйи бо қадом жанр оғарида шудани асарҳо ва ҳурдию қалониашон гуногун мешаванд. Шаклҳои мусиқии оддиро бештар дар сурудҳои ҳалқӣ дидан мумкин аст.

Сурудҳои ҳалқӣ одатан, дар шакли банд мешаванд. Ин шакл аз ҷор мисраъи шеърӣ ва аз ҷор оҳангӣ ба он мувоғиқ таркиб меёбад. Ба ин, сурудҳои «Oh, Layli», «Оујон» мисол мегардад. Инчунин, барои Ҷӯоди мусиқии ҳалқӣ, шакли банди нақаротнок низ вомехӯрад, ки дар он дар байни ҳар як банди мисраъҳои шеърии тағиyrёбанда нақароти меомадагӣ бетағиyr такрор шуда меистад. Ин гуна шаклҳо асосан ба жанри сурудҳои ялла хос аст.

?!

1. Ба шаклҳои мусиқии оддӣ қадом сурудҳо дохил мешаванд?
2. Фарқияти банд ва нақаротро гӯед.
3. Муаллифони гимни давлатии Республикаи Ӯзбекистон киҳоянд?

Дарсҳои 2-3. СУРУДҲОИ ХАЛҚӢ. ЛАПАР (БАДЕҲА)

Лапарро ду нафар (ва ё ду гурӯҳи дар рӯ ба рӯйи яқдигар истода) бадеҳатан, яъне бе тайёрии маҳсус ичро мекунанд. Дар он тарафҳо дубайтию рубоиҳоро яке паси дигар бонавбат дар шакли «саволу ҷавоб» месароянд. Дар байни халқҳои тоҷику ўзбек бадеҳаҳои машҳури «Ҳо, Лайлӣ-Лайлӣ», «Бобопирак», «Зар бидех», «Bilakuzuk», «Oyijon», «Qoratosh» ва «Qilpillama» аз ҷумлаи ҷунин лапарҳоянд.

Таронаҳои бачагонаи «Мурғаки парпо ту-ту», «Чӣ газид?», «Бузакам ҷигӣ-ҷигӣ» ки дар бозихо ичро мешаванд, низ ҳусусиятҳои бадеҳаро дар ҳуд таҷассум кардаанд.

Баъзан ҳангоми бадеҳагӯй навои доира, ки дорои ҳусусияти рақсӣ дорад, ҷӯр шуда, барои бонавбат ба рақс даромадани бадеҳагуён ва таронаҳонии онҳо низ сабаб мешавад.

ОYIJON (МОДАРЧОН)

Чоннок

Лапари халқии үзбек

The musical score consists of two staves of music in 2/4 time. The first staff starts with a treble clef, a key signature of one flat, and a dotted half note. The second staff starts with a bass clef, a key signature of one flat, and a dotted half note. The lyrics are written below each staff, corresponding to the musical notes. The lyrics are:

O - yi - - jon o - yi - - jon - ey bosh- gi - nam og' -
riy - di - ya. Bosh - gi - nang - dan o - nang o'r - - gil - sin
Ni-ma - lar- ga og' - - riy - di - ey? Bo - zor - lar - da - - bo'-
lar e - kan, Do' - kon - - lar - da tu - - rar e - kan,
A - na shu - ning o - ti i- pak ro' - mol O' - shan- ga og'-
riy - di - ya, O' - shan - ga og' - - ri - sa - ya,
a - lam - - jon, a - lam - o.

Oyijon, oyijon-ey, boshginam og'riydi-ey,
Boshginangdan onang o'rgilsin
Nimalarga og'riydi-ey?

Bozorlarda bo'lar екен,
Zargarlarda tolrar екен,
Ana sholning oti, tilla baldoq
O'shangan og'riydi-ya
O'shangan og'risa-ya, alamjon, alamo.

Лапарҳоро оҳангсозон ва композиторон ҳам ичро мекунанд. Ба ин суруди рақсии «Bizdan sizga kim kerak?» - и Мардон Насимов мисол шуда метавонад.

BIZDAN SIZGA KIM KERAK? (АЗ МО БА ШУМО КИ ЛОЗИМ?)

Шеъри **Я.Қурбонов**

Оҳанги **М.Насимов**

Тезтари миёна *mf*

Qo'- zi - choq -dek sak- ra - shib, sak - ra - shib,
di- kir di- kir o'y-nay-miz, o'y-nay-miz. Er- kin qush-dek
yay- ra- shib, yay- ra- shib, sho'x-sho'x qo'-shiq kuy- lay -miz,
piu mosso
kuy- lay - miz. Oq te- rak - mi, ko'k te - rak,

biz-dan siz- ga kim ke- rak? Ay- tin-giz, kim ke-rak?

Д у х т а р о н: Qo'zichoqdek sakrashib-sakrashib,
Dikir-dikir o'ynaymiz, o'ynaymiz.
Erkin qushdek yayrashib-yayrashib,
Sho'x-sho'x qo'shiq kuylaymiz,
kuylaymiz.

Oq terakmi, ko'k terak,
Bizdan sizga kim kerak?
Aytingiz, kim kerak?

П и с а р о н: «Gulchehra kerak».

Д у х т а р о н: Maysazorda jo'sh urib, jo'sh urib,
Gijenglagan toychoqmiz, toychoqmiz.
Biz mayizni qirq bo'lib, qirq bo'lib,
Yeganlardan inoqmiz, inoqmiz.

Oq terakmi, ko'k terak,
Bizdan sizga kim kerak?
Aytingiz kim kerak?

П и с а р о н: «Gulchehra kerak».

Х а м а : Bog'chamizning guliga, guliga,
Mehr qo'yib qaraymiz.
Baxmal gullar qo'ynida, qo'ynida
Kapalakdek yayraymiz, yayraymiz.

Воситаҳои ифодаи мусиқӣ

Оҳангсозон ё ки композиторон барои оғаридани асари мусиқӣ аз воситаҳои ифодаи мусиқӣ ба мисли оҳанг, ритм (вазн), лад ва усул истифода мебаранд. Дар мусиқии халқҳои ўзбек ва тоҷик оҳанг ва ритм яке аз воситаҳои ифодаи муҳим ба ҳисоб мераванд. Дар ин асар оҳанг дар як овоз фикри мусиқии баён кунандаро ифода кунад, ритм бошад, овозҳоро аз нуқтаи назари вақт барои ба як тартиб даровардан хизмат меқунад.

- ?! 1.** Оиди воситаҳои ифодаи мусиқӣ нақл кунед.
2. Муаллифони суруди рақсии «Bizdan sizga kim kerak?» киҳоянд?
3. Дар қадом сурудҳои поёни лапар мавҷуд аст:
A. «Oyijon», «Qoraqosh».
B. «Qoraqosh», «Bizdan sizga kim kerak?».
C. «Bizdan sizga kim kerak?», «Oyijon».

Дарсҳои 4-5. ЯЛЛА

Ялла жанре мебошад, ки аз бисёр ҷиҳатҳо, ҳусусан, рақсӣ будан ва дар ҷараёни эҷод иштирок кардани гурӯҳи мусиқиҷиён ба лапар (ё ҳуд бадеҳа) монандӣ дорад. Дар эҷодиёти мардуми тоҷик бештар дағсозӣ ном жанри мусиқӣ маъмул мебошад, ки бо ёрии сози мусиқии даф сароида шуда, ба ялла монандӣ дорад. Ялла бештар ба халқи ўзбек тааллуқ дорад. Агар дар бадеҳасароӣ аз ду тараф ҳондани иштирокчиён шарт бошад, дар ялла ягонагии шеър, тарона ва рақс афзалият дорад. Ҳамчунин, ялла аз бадеҳасароӣ бо шакли

нақаротиаш фарқи калон дорад. Дар он яккахон ба рақсу бозй даромада, қитъаҳои шеъриро меконад, нақаротро бошад, гурӯҳи бисёрнафара якҷоя месароянди. Ба ялласарой навоҳои рақсии доира ва ансамбли созҳои гуногуни мусиқӣ чӯр мешаванд.

YALLAMA YORIM (ЯЛЛАМА ЁРИМ)

Яллаи халқии ӯзбек

Тези миёна

Qal- dir - g'och qo - ra e - kan, qa - no - ti o -
 la e - kan, yosh-lik - da-gi o'r - toq - lar bir u - mr- ga
 do'st e - kan. Yal-la-ma yo - rim, yal-lo- la, yal- lo - la -
 shay - lik, o'r- toq - la - shay - lik, uch - ta - to'rt - ta
 bir bo' - lib, suh - bat - la - shay - lik.

СУРУДИ СУЛҲОҲОН

Тези миёна

Оҳанги ҳалқи

То кай но-ри чанг,
Сүз зо над ча-
mp
хон?
To кай ғар-ки хун,
Чис-ми
кў-да-кон?
Бар-хез баҳ-ри сулҳ
Эй навъ-и ба-шар.
Хал-қи ҳар киш-вар,
Аҳ-ли ҳар за- бон! Мо бе-шу-мо-рем, дар ҳар ди-ё-рем,
Од-ди мар-ду- мон, ам- во- чи ко- рем. Қат-лу ғо-рат-
ро, ҳам а- со- рат- ро.
Барой тақрор | Барой хотима
рат- ро.

△ SHAFTOLIGA SAVOLIM (БА ШАФТОЛУ САВОЛАМ)

Шеъри П. Мўмин

Оҳанги Н. Норхўчаев

Шодон

Shaf-to -lim, oh, shaf - to - lim, oh, shaf- to-lim, oh, shaf- to - lim.

Qi - zi - lu oq, qi - zi - lu - oq, qi - zi - lu oq
 shaf - to - lim. Ham - ma men - day se - va - di,
 Shaf - to - lim...

Asta aytib, asta aytib, asta aytib, beraqol,
 Seni topgan, seni topgan, seni topgan, qay olim?
 Indamadi shaftolim,
 Qiyin ekan savolim, Shaftolim.

Усул

Усул – яке аз воситай муҳими ифодавии мусиқии миллии ўзбек ва тоҷик буда, он дар асбобҳои зарбӣ (доира, нафора ва ғайра) ичро карда мешавад. Яъне, усул системаи ритмии тақрории тағийирнаёбандада буда, бо асбобҳои зарбӣ ҳосил карда мешавад. Бо воситай усулҳо ба рақсҳое, ки бо сурудҳою оҳанг ва асбобҳои зарбӣ ифода мегардад, ҷӯр мешавад. Одатан усул, дар асоси ду овоз сохта мешавад. Ин овозҳоро устодон «бак» ва «бум» меноманд. Овози «бак» нисбатан баланд буда, агар он ба кунчи гарди-

ши доира дар натичаи бо зарб задан ҳосил шавад, овози «бум» аз овози зарби дар миёни доира задан ба вучуд меояд ва он нисбат ба овози «бак» паст ҳисобида мешавад. Усулҳоро бо воситай нотаҳо ҳам навиштан мумкин. Барои ин аз банди хати нотаи якраха истифода мебаранд. Яъне, овози «бак» ба болои хати овоз, «бум» бошад, ба зери хат бо нота навишта мешавад.

- ?!**
1. Оиди жанри ялла нақл кунед.
 2. Жанри ялла аз кадом ҷиҳатҳояш аз лапар фарқ ме кунад?
 3. Муаллифони суруди «Shaftoliga savolim» киҳоянд?

Дарсҳои 6–7. ТАРОНАҲОИ МАРОСИМҲОИ РАМАЗОН

Маросими Рамазон (моҳи солшумории ҳичрӣ-қамарӣ), аз рӯзи сеюми моҳи мубораки Рамазон сар шуда, бо иштироки калонсолон ва ё ҷавонон гузаронида мешавад. Иштирокчиёни маросим вақти намози ҳуфтан дар назди ҳар ҳавлӣ ҷамъ шуда, таронаи «Amazon» ё «Yo Amazon»-ро меҳонданд ва дар ҷавоби он соҳибони хона ҳар хел шириниву пухтаниҳо, ҳадяву эҳсон медиҳанд. Таронаҳои гуногуни рамазонӣ мазмунан ба ҳам наздиканд. Аз ҷумла, дар байтҳои таронаҳои рамазонӣ ба соҳибони хонадон зиндагонии ҳушу хонаободӣ ният карда мешавад, баъзан таронаҳои ҳазлу шӯҳӣ низ суруда ҳоҳад шуд.

- Аз таронаҳои маросими рамазон намунаҳо гӯш кунед.**
- Се рӯзи рамазон дошта, омадем ба назди шумо,
Закоти рамазонро диҳед ба мо.
Ё рамазон гуфта, омадем ба дари шумо,
Писаре мисли қӯчқор диҳад ба гаҳвораи шумо.

NISHOLDA (НИШОЛЛО)

Шеъри Р. Толиб

Оҳанги Д.Омонуллаева

Шодон

To'y-da, bay-ram-da, Ro'- za ay-yom-da, Tan-siq ni-shol-da,

Tor-tiq, ni-shol-da. Muz-qay-moq-dan zo'r, ma- na ya- lab ko'r.

Naqarot:

Oh-oh, ni-shol-da, op-poq ni-shol-da, Ma- za- li, tot- li- oh!

Mis - li nov - vot - li - oh! Oh - oh ni - shol - da,

op - poq ni - shol - da! Muz-qay - moq - dan zo'r - oh!

Ma - na ya - lab ko'r - oh! Oh oh-oh ni - shol - da,

qay - moq ni - shol - da! Qay - moq ni - shol - da!

1. To'yda, bayramda,
Ro'za ayyomda
Tansiq nisholda,
Tortiq nisholda.

Muzqaymoqdan zo'r,
Mana, yalab ko'r,
Oh-oh nisholda,
Oppoq nisholda.

Naqarot:

Mazali, totli, oh!
Misli novvotli, oh!
Oh-oh nisholda,
Oppoq nisholda.

Muzqaymoqdan zo'r, oh!
Mana yalab ko'r, oh!
Oh-oh nisholda,
Qaymoq nisholda.

2. Buncha ham shirin,
Kim bilar sirin?
Oh-oh nisholda,
Qaymoq nisholda.

Mehmonga yuzim,
Xizmatda o'zim.
Tayyor nisholda,
Mador nisholda.

Naqarot.

Аломати динамикӣ

Аломатҳои динамикӣ – аломатҳои маҳсусест, ки ба-рои пурӯвват кардани ифодавии бадеии асари мусиқӣ истифода шуда, онҳо одатан дар ҳолати муҳтасар дода мешавад.

p – (пиано) аломати оҳиста (маҳин) ичро кардани асар мебошад.

f (форте) – аломати пурӯвват (саҳт) ичро кардан ё ки сароидани асар мебошад.

1. O-yim yop-di - lar kul-cha, moykul-cha, moykul-cha. Ye,de-di-lar

1. Оиди маросими рамазон чӣ гуна сурудҳоро медонед?
2. Шеъри “Nisholda”-ро аз ёд кунед.
3. Оиди аломатҳои динамикӣ нақл карда дихед.

Дарси 8. ТАРОНАҲОИ АЛЛА

Мувофиқи урфу одатҳои халқӣ ба шарафи дар оила таваллуд шудани фарзанди аввалин маросими гаҳворабандон гузаронида шуда, аз ҳамон вақт эътиборан дар ҳаёти кӯдак давраи 2–3 сол давомкунандай «гаҳворагӣ» ё «ширхорагӣ» оғоз мешавад. Модар бо мақсади хобонидани кӯдаки худ гаҳвораро нармнарм ҷунбонда, суруди маҳсусеро меҳонад. Аз он сабаб, ки ин суруд ҳангоми дар гаҳвора хобидани кӯдак ҳонда мешавад, онро «Alla» ё «Суруди гаҳвора» меноманд. Дар ин таронаи эҷодкардаи модар калимаю ибораҳои таскинбахшанд, ҳамчунин мисраъҳои шеърие гуфта мешаванд, ки орзую умеди ҷашмдоштаи модарро аз фарзанд ифода мекунад. Фарзанде, ки алла шунидааст, дар оянда нисбат ба падару модара什 пурмehr, имонноку эътиқодманд, ба халқу Ватанаш содиқу ватанпарвар ва ба одамон ҳамдард мешавад¹.

⦿ Сурудҳои «Alla»-ро гӯш карда, таассуротҳои аз он гирифтаатонро гуфта диҳед.

ALLA (АЛЛА)

Оҳиста

Таронаи халқии ӯзбек

Al- la ay - tay, jo- nim
Al -la ay - tay, jo- nim

¹ Асрларга тенгдош қўшиқлар. Мураттибон: Й. Абдураҳмонов, Ҷ. Эшонқулов Тошканд. 1991, саҳ 5.

bo - lam,
 bo - lam,
 qu - loq
 shi- rin
 sol - qo'
 gin zim
 al - la.

 Shi- rin al - lam
 Sen qu - von - chim,
 ting-lab as - ta
 if - ti - xo - rim,

 ux - lab
 ko' - rar
 qol - gin
 ko' - zim
 al - la.
 al - la.

Суруди алла аз чониби охангсоз ва ҳофизони халқы низ эчод мешаванд. Аз үмла суруди «Алла»-и охангсози машхури австриягы Волфганг Амадей Мотсарт машхур буда, он чунин суруда мешавад.

ALLA (АЛЛА)

Оханги **В.Мотсарт**

Саросема нашуда

Yot bo - lam, ux - la qo' - zim,
 Uy - lar - da o'ch - di chi - roq
 Ux - lar a - sal a - ri - lar

Ux - lar ba - liq - lar tinch - roq.
 Ko'k - da oy yar - qi - ray - di,
 De - ra - za - dan qa - ray - di.
 Ko'z - la - ring yum - gin qo' - zim,
 Yot, qu - von - chim, qun - du - zim A -
 la - la

**Суруди «Модари чон, модарам»-ро омүзед
МОДАРИ ЧОН, МОДАРАМ**

Шеъри **Б.Раҳимзода** ва **М.Фарҳат**
Шүх

Оҳанги **М.Атоев**

Чун па - да - рам кор - дон ме - ша - вам!
 Чун а - ка - ам паҳ - ла - вон ме - ша - вам!

Чун а - па - ам қаҳ - ра - мон ме - ша - вам!

Мис-ли шу-мо меҳ - ру - бон ме - ша - вам! Мо - да-ри чон,

мо - да - рам! Мо - да - ри чон, мо - да - рам!

Мо - да - ри чон!

Соҳиби кору сухан мешавам!
 Булбули боғу чаман мешавам!
 Чобуку ҳүшёр ман мешавам!
 Лоиқи номи Ватан мешавам!

Н а қ а р о т :
 Модари чон, модарам!
 Модари чон, модарам!

Соҳиби илму ҳунар мешавам!
 Аз ҳама фан бохабар мешавам!
 Аз паи рохи падар мешавам!
 Ҳамдами фатху зафар мешавам!

Н а қ а р о т :
 Модари чон, модарам!
 Модари чон, модарам!

РИВОЯТ ДАР БОРАИ «АЛЛА»

Аз рўйи ривоятҳо Одамато ва Момоҳаво дар ҷаннат ба ҳамдигар дил бохта, дугоникҳоро ба дунё овардаанд. Аз чунин марҳамати худо сари Одамато ба ҳаво расида, ба шикор баромадааст. Ҳама ҷо осудаву осоишта буда, танҳо овози гиряи бетоқатонаи ду кўдак ин осудагиро вайрон мекардааст. Момоҳаво чӣ кор карданашро надониста, аз ҷой барҳостааст, ки аз дилаш ким-чӣ хел суруди ҷозибадори алла танинандоз гардидааст:

Алла, чону дили ман,
Накун хира дили ман,
Дадачонат дар шикор,
Алла чонам, аллаё.

Аз рўи гуфторҳо, аллаи бори аввал дар рўйи чаҳон ба кўдакон гуфташуда айнан ҳамин тавр оғоз шуда будааст... Тамоми сурудҳои рўйи чаҳон низ аз аллаи модар ибтидо гирифтааст. Пайдоиши сурудҳои таскинбахшанд, ки мо онро осудаҳолона гўш мекунем, низ ба аллаи модар тааллук дорад.

(Аз китоби «**Сурудҳои ба асрҳо баробар**»)

Дарси 9. СУРУДҲОИ ХАЛҚИИ БАЧАГОНА

Сурудҳои бачагонаи халқҳои ўзбек ва тоҷик аз давраҳои қадим вучуд дошта, то замони мо низ омада расидаанд. Ин сурудҳо қисми таркибии Ҷодиёти шифоҳии бадеиро ташкил мекунад. Ҷодиёти шифоҳии бачагона аз суруду таронаҳои кўтоҳи сабуквазн дар бораи ҳайвонот, табиат ва ҳодисаҳои табиат, суруду тарона, чистону тезгўяк, афсонаву бозӣ таркиб ёфтааст.

Сурудҳое, ки дар фасли баҳор гуфта мешаванд, «Binafhsa», «Chittigul», «Yomg‘ir yog‘aloq», «Bahor keldi», «Laylak keldi» ва гайраҳо ном доранд. Масалан, дар фасли баҳор ҳангоми боридани борон, бачаҳо шодиу бозикунон бо мутоиба суруди «Yomg‘ir yog‘aloq»-ро замзама мекунанд.

YOMG'IR YOG'ALOQ (БОРОН МЕБОРАД)

Оҳанги халқии ӯзбек

Тези миёна

Yom - g'ir yo- g'a-loq, yam-ya-shil o't- loq,
 En - di
 e - kin - lar chi- qa - rar qu - loq,
 Yash-na - sin da -
 la,
 o-chil - sin lo - la,
 Da - la qo'y- ni -
 da
 oq - sin sha - lo - la.

Tarnovdan toshib,
 Oqadi shoshib.
 Ariqlar to'lar
 Zo'r anhor bo'lib.

Naqarot:

Yashnasin dala,
 Ochilsin lola.
 Dalaqo'ynda
 Oqsin shalola.

Yomg'irdan foyda,
 Maysaga donga.
 El serob bo'lar
 Paxtaga donga.

**OQ TERAKMI, KO'K TERAK
(САФЕДОРИ САФЕД Ё КАБУД)**

Тези миёна

Суруди халқии ӯзбек

Oq te- rak- mi, ko'k te- rak, biz- dan siz - ga
kim ke- rak? Jaj - ji, qiz- gi - na ke - rak.

ШОД БА МАКТАБ РАВЕМ

Шеъри **Н.Розик**

Allegro

1. Дар ба - фа - ли мо ки - тоб,
Лаб - ла - би рў - ди пур - об,
Мис - ли - са - бо бо - ши - тоб,
бо - ши - тоб, бо - ши - тоб

f Накарот:

Шод ба мак - таб ра - вем,

Оҳанги **А.Амонов**

Шод ба мак - таб ра - вем,

Шод ба мак - таб ра - вем, Шод ба мак -

таб ра - вем,

Дар бағали мо китоб,
Лаб-лаби рўди пуроб,
Мисли сабо бошитоб

Нақарот:

Шод ба мактаб равем,
Шод ба мактаб равем.

Субҳи Ватан дилкушо,
Роҳати чашмони мо,
Хандакунон ҳар пагоҳ,

Нақарот:

Шод ба мактаб равем,
Шод ба мактаб равем.

Лад (созу мақом). Пардаи до-мачор

Калимаи «лад» маъноҳои «дуруст», «ба ҳамдигар мутаносиб», «ҳамоҳанг» -ро мефаҳмонад. Оҳанги ҳар як суруд бошад, дар асоси овозҳои байни ҳамдигар алоқаманд ба вучуд меояд. Яъне, «лад» - ин овозҳои оҳанги байни ҳамдигар алоқаманд омадаро мефаҳмондааст. Агар мо ин овозҳоро аз пардаҳои асосӣ сар карда ба боло чида бароем, қаторовози дуруст (зинапоя) ҳосил мешавад.

Пардаи асосии ёрирасони до – маҷор овози «до» мебошад.

Қаторовози маҷори мазкур аз пардаи «до» сар шуда, ба самти боло ин тавр соҳта мешавад:

A musical staff in treble clef with eight notes. The notes are: D, E, F#, G, A, B, C, D. Below the staff, Roman numerals I through VIII are placed under each note respectively: I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII.

Дар мусиқӣ ҳар гуна пардаҳо дучор меояд, аммо пардаҳое, ки «маҷор» ва «минор» номбурда мешавад, ба таври васеъ оммавӣ шуда, онҳо соҳиби ҳарахтерҳои гуногун мебошанд.

Ба оҳангҳои бардам, шодон, равшан пардаҳои маҷор мувофиқ аст.

Ба оҳангҳои ғамангез пардаи минор мувофиқ мебошад.

1. Суруди ҳалқии «Yomg‘ir yog‘aloq»-ро тавсиф дихед.
2. Суруди «Шод ба мактаб равем»-ро аз ёд кунед.
3. Қаторовози до-маҷорро сароида дихед.

ЧОРЯКИ ДУЮМ

СУРУД ВА РАҚСҲОИ ХАЛҚӢ

Дарси 1. СУРУДҲОИ ХАЛҚӢ

Қисми зиёди эҷодиёти шифоҳии халқҳои тоҷику ўзбекро сурудҳо ташкил медиҳанд. Ин сурудҳо аз ҷиҳати мавзӯъ ва мазмун гуногун буда, тарзи зиндагонӣ ва ҳаёти халқро ифода мекунанд. Дар баробари ин, дар сурудҳо меҳру муҳаббати одамон нисбат ба Модар-Ватан, табиат, муҳити атроф, оила ва ёру дўстон акс ёфтааст.

Сурудҳои халқӣ аввалин бор аз ҷониби дехқонҳо, ҳунармандон, хизматчиён ва донишмандони аз байни халқ баромада дар вазъиятҳои гуногун бофта ва суруда шудаанд.

Баъзан дар ҳолатҳои гуногун номҳои онҳо ба мо номаълуманд, чунки суруди нав эҷод (бофта) шуда, одатан навишта гирифта нашудааст, балки ба тарзи шифоҳӣ гуфта шуда, аз як гӯянда ба гӯяндаи дигар, аз падар ба фарзанд, аз бобоён ба наберагон гузашта, дар байни халқ паҳн шудааст. Ба ҳамин тарз, сурудҳои халқӣ аз аҷдод ба авлод ҳамчун мероси маънавӣ то ба мо омада расидааст.

Сурудҳои халқиро аз рӯйи мазмун ва вазъияти гуфтан ба навъҳои «Mehnat qo'shiqlari», «Oilaviy (to'y) marosim qo'shiqlari», «Mavsum aytimlari» ва «Bolalar qo'shiqlari» ҷудо кардан мумкин аст. Ба ғайр аз ин, дар вақти истироҳати маданий, сурудҳои

сароидашаванда ба мисли лапар, бадеҳа, ялла ва ашўла дар байни халқ ба таври васеъ пахн шудааст.

QO'SHIQ (СУРУД)

Сурудҳо бештар дар асоси бандҳои шеърии 7 ё ки 8 ҳичодор (бечўршаванда) гуфта мешавад. Ин ҳол нақароти маҳсуси дар байни бандҳо такрорёбанда вучуд надорад.

ОН, LAYLI (ОҲ, ЛАЙЛӢ)

Шодон

Суруди халқии ӯзбек

Tom bo-shi-da to-g'o - ra, Tan-dir to'-la zo- g'o-
-ra, Zo- g'o- ra- ni yo- pol - may (o'r- toq)
Cho - lu kam - pir o - vo - - ra.

Ба жанрҳои суруд таронаҳои бачагонаи «Увориуюворӣ», «Boychechak», «Турна қатор меояд», «Се духтаракон будем», «Olatoy», «Chuchvara qaynaydi», «Бузакам ҷигӣ-ҷигӣ» ва «Tomdan tarasha tushdi»-ро мисол овардан мумкин аст.

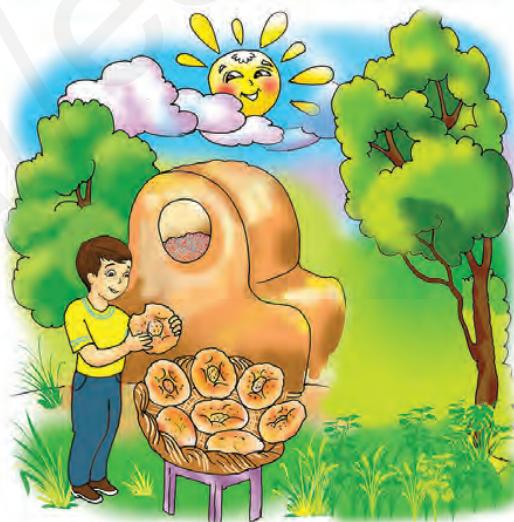

OFTOB CHIQDI OLAMGA (ОФТОБ БАРОМАД БА ОЛАМ)

Миёна

Суруди халқии үзбек

Of - tob chiq - di o - lam - ga, yu - gu- rib bor-dim
xo - lam - ga. Ho - la, xo - la kul - cha ber,
xo - lam de - di o' - tin ter, O' - tin ter - dim
bir qu - choq, non yop - dim o' - choq, o' - choq.

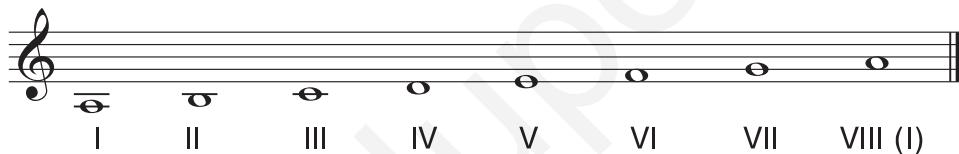

ҚАТОРОВОЗИ ЛЯ-МИНОР

Дар дарсҳои гузашта гуфта будем, ки минор ҳам яке аз намудҳои асосии созу мақом аст. Одатан, дар созу мақоми минор оҳангҳои маҳин ва ғамангез ба вуҷуд меояд.

Пардаи такягоҳи асосии ля-минор овози “ля” мебошад.

Қаторовози минори мазкур аз пардаи “ля” оғоз ёфта, ба самти боло ба тарзи зерин соҳта мешавад.

Тези миёна

ля-минор

1. Дар бораи сурудҳои халқӣ нақл кунед.
2. «Сурӯд» гуфта чиро мефаҳмед?
3. Қаторовози ля-минорро сароед.

Дарсҳои 2–3. РАҚСҲОИ ХАЛҚӢ

Рақс – ин яке аз навъҳои санъат буда, дар он эҳсосоти инсонӣ ва ягон воқеаи маълум ба воситаи ҳаракатҳои даст, пой ва тана ифода карда мешавад. Ҳар як халқ ба мисли суруд ва оҳангҳояш ба рақсҳои миллии худ низ соҳиб аст.

Дар қатори чунин рақсҳои халқҳои ўзбеку тоҷик боз «Lazgi», «Dilxiroj», «Tanoval», «Andijon polkasi» ва дигарҳоро гуфтан мумкин. Ин гуна рақсҳо, одатан, дар ҳар гуна идҳои халқӣ, тӯю маросимҳо ва ҷамъомадҳои оилавӣ намоиш дода мешудаанд.

Рақсҳои халқӣ ба ҳусусиятҳои миллии ба худ хос соҳиб буда, онҳо дар оҳангҳои рақсӣ, дар ритм ва ҳаракатҳои раққосӣ хеле равшан намоён мегарданд. Масалан, рақси «Камаринча»-и русӣ ба ҷозибаи ба худ хос ва ҳазломез буданаш диққат-чалбунанда мебошад.

КАМАРИНЧА (КАМАРИНСКАЯ)

Ҳазломез

Дар рақси шўхи «Гопак»-и украинӣ ҳаракатҳои чолокиу чаққонии инсон ифода ёфтааст.

ГОПАК

Чаққон

The musical notation consists of three staves of music for a single melodic line. The first staff starts with a quarter note, followed by eighth notes and sixteenth notes. The second staff starts with a half note, followed by eighth notes and sixteenth notes. The third staff starts with a quarter note, followed by eighth notes and sixteenth notes. The notation uses a treble clef and a key signature of one sharp.

Дар суруди рақси «Булба»-и белорусҳо аз шинондани картошкагина¹ сар карда, то ҷамъ карда гирифтани ҳосили он ҷараёни меҳнат тасвир ёфтааст.

БУЛБА (БУЛЬБА)

Шух

Суруди рақсию ҳалқии белорус

The musical notation consists of three staves of music for a single melodic line. The first staff starts with a quarter note, followed by eighth notes and sixteenth notes. The second staff starts with a half note, followed by eighth notes and sixteenth notes. The third staff starts with a quarter note, followed by eighth notes and sixteenth notes. The notation uses a treble clef and a key signature of one sharp.

Из меш - ка бе - ри кар - тош - ку и пи - тай - ся
по - нем - нож - ку; мо - жесть есть е - ё ва - рё - ной
иль в мун - ди - ре за - пе - чён - ной. Трам - там - там, та - ра -

¹ Калимаи «картошка»-ро дар забони белорусӣ «булба» меноманд.

1.

рам, там - там, без кар - тош - ки

ху - до нам,

без кар-тош-ки

ху - до - нам.

2.

Дар рақси «Shag'ala» (Chag'alay)-и қароқалпоқтар ұттың түрлілігінен туғандағы мәдениеттегіңіздеңін көрсеткіші болып саналады. Дар ин қараён мохиро шикор кардани қуши чағалай ба воситай ҳар гуна қароқалпоқтардың мәдениеттегіңіздегі тасвирінде көрсеткіші болып саналады. Дар ин қараён мохиро шикор кардани қуши чағалай ба воситай ҳар гуна қароқалпоқтардың мәдениеттегіңіздегі тасвирінде көрсеткіші болып саналады.

SHAG'ALA (ШАГАЛА)

Суруди рақсию халқии қароқалпоқтар

Шодон

Shaq sha-g'a-la sha-g'a- la Jap- tin' bo-yin ja- g'a- la

I- lay suw-da ba-liq bar A- lal- may-san' sha-g'a- la.

VATAN (ВАТАН)

Шеъри **X. Раҳмат**

Оҳанги **X. Ҳасанова**

Суруди халқии ўзбек

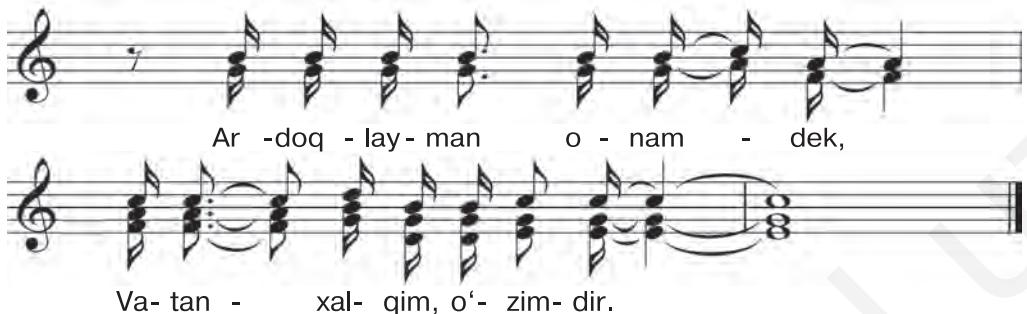
Тантанавӣ

Kuy - lay-man Va- tan haq - da, So'y-lay-man u-ning haq-da.
Ni - ya - ti pok,u - lug'- dir Di - yor gul- ga to'-liq - dir.

Osh - sin ya-na dov-ru - g'i, O'y-lay- man shu-ning haq - da
U tinch- lik-ka bay-roq - dir, Shum u - rush -ga yo'l yo'q - dir.

Va-tan qo-ra ko' -zim - dir,

Dil - dan chiq - qan so' - zim - dir.

Niyati pok, ulug'dir,
Diyor gulga to'liqdir.
U tinchlikka bayroqdir,
Shum urushga yo'l yo'qdir!

Naqarot:

Vatan qora ko'zimdir,
Dildan chiqqan so'zimdir.
Ardoqlayman onamdek,
Vatan – xalqim, o'zimdir.

ТОНИКА

Бачаҳо, агар эътибор дода бошед, сурудҳои бисёре, ки шумо месароед, бо як овози маълум оғоз шуда, дар охир боз бо ҳамон овоз тамом мешавад. Ин гуна овозро, пардаи такягоҳи суруд ё ки тоникаи он меноманд.

Баъзан асари мусиқӣ бо овози тоника оғоз нашуда-наш ҳам мумкин. Аммо дар охири асар овози тоника омаданаш шарт аст. Дар ин суруди «Vatan»-ро, ки шумо месароед мисол шуда метавонад.

- ?**
1. Доир ба рақси халқӣ чиҳоро медонед?
 2. Муаллифи суруди «Vatan» кист?

Дарсҳои 4–5. СУРУДҲОИ МЕҲНАТИ

Сурудҳои меҳнатӣ — сурудҳое мебошанд, ки аз тарафи ҳалқи оддӣ ҳангоми ҷуфтронӣ, ҳосилғундорӣ, осиёбкашӣ, бофтани матоъҳо эҷод ва суруда шудаанд.

Дар навбати худ сурудҳои меҳнатиро ба гурӯҳҳои зерин тақсим намудан мумкин аст: сурудҳои косибӣ, сурудҳои дехқонӣ, сурудҳои чорводорӣ.

Махсусан, сурудҳои дехқонӣ вобаста ба мавсими худ гуногун мешаванд. Чунончи, дар вақти заминронӣ «Qo’sh haydash» (Qo’shchi qo’shig’i) сароида шуда бошад, дар мавсими фунучини ҳосил суруди «O’rim qo’shig’i» гуфта шудааст. Сурудҳои «Майдаё, майда» ва «Хо’р hayda» дар вақти ҷамъ кардани хирман сароида шудааст.

ХО’Р HAYDA (ХУБ ҲАЙ КУН)

Суруди ҳалқии ӯзбек

Миёна

Хо’р hay-da - yo xo’r hay-da, xir-mon-ni qil - gil may-da,

Xir -mon-ni qil - ma-sang may-da sen-lar - ga ti - nim qay-da.

Майда-майда хирманаме,
Майдаё, майдаё!
Коҳаш ба ту фойдаё,
Майдаё, майдаё!

Сурудҳои косибӣ — ҳангоми бофтани қолин,
дӯхтани тоқӣ ва ҷарҳесӣ эҷод шудаанд.

Дилакам зардоб шуд аз чақ-чақи боғандагӣ,
Чашмакам пуроб шуд аз риштаҳои кандагӣ.
Аз саҳар то шом почак мезанам дар чаҳ-чаҳак,
Қоматам дар тоб шуд аз кору бори зиндагӣ.

URCHUQ (ӮРЧУҚ)

Миёна

Суруди ҳалқии ӯзбек

E - shik ol- di - da qum-loq, me-ning i-pim yu-ma- loq,
E-lak i - chi - da ke - pak, me-ning ip - gi - nam i - pak.

Дар сурудҳои композиторон баъзан пас аз бандҳои шеър нақаротҳо низ истифода мешаванд. Аз ҷумла, суруди «Bolalik» («Бачагӣ»)-и композитор Ҳуршеда Ҳасанова дорои чунин шакл мебошад. Дар ин ҳол агар бандҳои сурудро яққаҳон сарояд, нақароташро ҳама якҷоя ичро мекунанд. Ин сурудро шумо низ ба ҳамин тарз сароед.

Машқҳои шифоҳиро ичро кунед.

Бесаросемагӣ

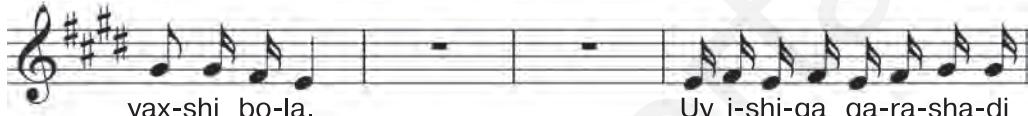
YAXSHI BOLA (БАЧАИ ХУБ)

Шеъри **П.Мұмін**
Миёна

Оҳанги **Н.Норхұчаев**

Ham-ma joy- ga ya - ra - sha - di yax - shi bo - la -

yax-shi bo-la. Uy i-shi-ga qa-ra-sha-di

yax-shi bo-la yax- shi bo-la.

O'y-nab yu - rib se - vi - na - di o'z - o' - zi- dan,

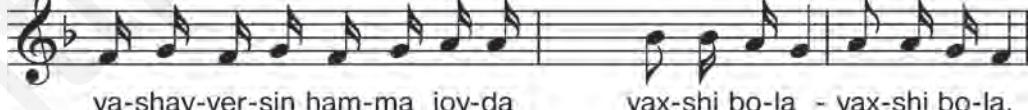

yax - shi - li - gi se - zi - la - di yuz ko¹ - zi - dan,

yuz - ko¹ - zi - dan, yuz - ko¹ - zi - dan,

Coda

ya-shay-ver-sin ham-ma joy-da yax-shi bo-la - yax-shi bo-la.

Kel-ti - ra-di el-ga foy-da yax-shi bo-la, yax-shi bo-la.

Maktabidan qolmaydi kech,
 Yaxshi bola-yaxshi bola.
 Ikki baho olmaydi hech,
 Yaxshi bola-yaxshi bola.
 Ish buyursang deydi kulib:
 “Хо‘р bo‘ladi”, “хо‘р bo‘ladi”,
 Sheriklari — o‘rtoqlari
 Ko‘r bo‘ladi, ko‘r bo‘ladi.

Yashayversin hamma joyda
 Yaxshi bola-yaxshi bola.
 Keltiradi elga foyda
 Yaxshi bola-yaxshi bola.

Овозҳои устувор ва ноустувор

Зинаҳои қаторовоз бо рақамҳои римӣ (I, II, III ва ғайра) ишора карда мешавад. Ин зинаҳо ба овозҳои устувор (асосӣ) ва ноустувор ҷудо карда мешавад. Яъне, овозҳои дар зинаҳои I, III ва V омада, устувор ба ҳисоб рафта, дар асоси онҳо сеовозии тоника ба вуҷуд меояд. Овозҳои зинаҳои II, IV, VI ва VII бошад, ноустувор буда, онҳо ҳамроҳи овозҳои устувор ҳусусияти кашиш (кушодашавӣ) – ро намоён мекунанд. Мисол:

1. Оиди сурудҳои меҳнатӣ нақл кунед.
2. Аломати такрори дар хати нотаи ба суруди «Yaxshi bola» дучоршавандаро муайян кунед.
3. Овозҳои устувори дар до-маҷор ояндаро муайян кунед.

Дарсҳои 6–7. СУРУДҲОИ МАРОСИМИ ТЎЙ

Тўй — бо номи худ расидан ба дидори ёру дўстон, хешу табор, пухтани таомҳои болаззат, гўш кардани оҳангу сурудҳои дилнавоз, тамоши гўштину бузкашӣ ва хандаю хурсандӣ кардан аст¹.

Дар маросимҳои тўёна мусиқӣ мавқеи муҳим дорад. Дар он ҳам созҳои мусиқӣ ва ҳам таронаву сурудҳо мақоми

маҳсус доранд. Аз ҷумла, дар маросимҳои тўёна савту садои ансамбли иборат аз карнай, сурнай ва нағора ба аҳолӣ аз оғоз шудани тўй хабар дода, дар шунавандагон рӯҳияни мутантани идонаро бедор карда, ба рақсу бозӣ даъват мекунад ва ба он низ ҷўр мешавад.

SURNAY NAVOSI (НАВОИ СУРНАЙ)

Оҳанги ҳалқии ӯзбек

¹ Маҳмуд Саттоҳ. «Ўзбек удумлари». Т. Фан. Соли 1993. Саҳ. 113.

Дар түйхө одатан савту суруди «Navo», «Navo charxi», «Begi Sulton» ва ғайрахो ичро мешаванд.

«Yor-yor» («Ёр-ёр») яке аз намунаҳои беҳтарини сурудҳои ҷашнворагӣ мебошад, ки онро занҳо ҳангоми гирифта бурдани арӯс ба хонаи шаҳ (домод) месароянд. Шаби дигари арӯсӣ пагоҳирӯзӣ падару модар, хешу табор ва ҳаққу ҳамсоягони шаҳ маросими

«Салом» («Kelin salom»)-ро мегузаронанд. Шахси маҳсуси «Kelin salom»-хонанда бо оҳанги маҳсус салом меҳонад ва арӯс салом медиҳад.

YOR-YOR (ЁР-ЁР)

Суруди ҳалқӣ

Тези миёна

Hay-hay o' - lan, jon o' - lan (o), ke-lin
kel-di, yor - yo - ro, ke-lin kel-di, Qo'-shiq
bi - lan (o) to'y bi - lan (o), ke-lin kel-di.

Дар байни халқи точик суруди «Yor-yor» («Ёр-ёр») чунин суруда мешавад:

Рафтем роҳи дуродур,
ёр, ёр, ёроне.
Овардем ниҳоли гул,
ёр, ёр, ёроне.
Ин гула кучо монем,
ёр, ёр, ёроне.
Дар ҳавлии Мирзогул,
ёр, ёр, ёроне.
Омад, омадат гардам,
ёр, ёр, ёроне.

Қаду қоматат гардам,
ёр, ёр, ёроне.
Мирзогули бебокӣ,
ёр, ёр, ёроне.
Ман ангуру ту токӣ,
ёр, ёр, ёроне.
Аз барои як ангур,
ёр, ёр, ёроне.
Мепечам ба ҳар шохе,
ёр, ёр, ёроне.

МИНОЈОТ (МУНОЧОТ)

Оҳанги мумтози ӯзбек

Вазнин

Донишомӯзони азиз! Намунаи оҳанге, ки шумо аз рўйи нота машқ кардед, аввалин навои «Munojot» мебошад, ки аз замонҳои қадим манзури халқ гардидааст.

Хунарпешаи шоистаи Республикаи Ўзбекистон, навозанда ва оҳангсоз Имомчон Икромов (Тошканд, 1891—1980) дар ҳамин наво ғазали ҳазрати Алишери Навоӣ «*Sarvi gulro' keljadi*»-ро ба суруд даровардааст.

Ин суруд чунин оғоз мешавад:

Имомчон Икромов

MUNOJOT (МУНОЧОТ) (Сарви гулрӯй келмади)

Ғазали **А.Навоӣ**

Оҳанги **И.Икромов**

Вазнин

Ke-cha kel - - gum - dur de - bon - - - ul
sar-vi gul - - - ro' kel - ma - di - yo...

Агар эътибор дода бошед, суруди «Munojot»-и зерин аз порчаи «Munojot»-и шумо аз рӯи нота суруда то дараҷаи маълум фарқ мекунад. Аз ҷумла, оҳанги равиши суруд бо андозаи такт (зарба)-и 4/4 набуда, балки ба андозаи такти 2/4 дода шудааст.

И.Икромов дар оҳангҳои мумтози «Cho‘li iroq» («Чўли Ироқ») ва «Ajam» («Ачам») низ ғазалҳои А. Навоиро оmezиш дода, онро ба ҳалқамон тақдим намудааст. Баробари ин, аз ҷониби И. Икромов як қатор сурудҳо ба мисли «So‘lim» («Сўлим»), «Indamadi» («Инданади»), «Gul teraman saralab» («Гул тераман саралаб»), «Topilmas» («Топилмас»), «Qoshi qarosini ko‘ring» («Қоши қаросини кўринг»), «Ul qaro ko‘z» («Ул қаро кўз»), «Kim desun» («Ким десун») дар дили ҳалқамон мустаҳкам чой гирифтааст.

МУАЛЛИМИ МО

Шеъри **Л.Кенчаева**

Оҳанги **Қ.Хикматов**

Мўътадил

Мўътадил

Муаллими МО

Эй мах- за - ни

мехр, Эй ко - ни хик - мат, Ҳар рў - зи ум-

рат, Нақарот:

Дар - си ҳа - қи - қат, Му - ал - ли - ми

мо! Му - ал - ли - ми мо! Му - ал - ли - ми

Хотима:

mo! My - ал - ли - ми мо! Ро - ҳи ҳа - ё - тат,
 Шоҳ- ро - ҳи не - кист, Дар - го - ҳи ум -
 рат, Дар - го - ҳи не - кист.

Эй махзани меҳр,
 Эй кони ҳикмат,
 Ҳар рўзи умрат,
 Дарси ҳақиқат,

Н а қ а р о т :

Муаллими мо!
 Муаллими мо!

Роҳи ҳаётат,
 Шоҳроҳи некист,
 Даргоҳи умрат,
 Даргоҳи некист.

Н а қ а р о т

Муаллими мо!
 Муаллими мо!

1. Оиди сурудҳои маросими тӯй чиҳоро медонед.
2. Суруди «Муаллими мо»-ро аз ёд кунед.

СУПОРИШХО БАРОИ МУСТАҲКАМКУНӢ

1. Чӣ гуна сурудҳоро «Таронаҳои маросимҳои рамазонӣ» мегӯянд?

- A) Сурӯдҳои дар моҳи рамазон иҷро карда мешударо.
- B) Сурӯдҳои бачагонаро.
- C) Сурӯдҳои дар вақти дилҳоҳ иҷро карда мешударо.

2. «Yalla» гуфта чиро мегӯянд?

- A) Ҷамоаи созандагонро.
- B) Рақс ва оҳангҳои дар шакли банд ва нақарот бударо.
- C) Ҷамоаи созҳои ториро.

3. Сурӯдҳои халқӣ бори аввал аз тарафи киҳо оғарида шудаанд?

- A) Аз тарафи деҳқонҳо, ҳунармандон, донишмандҳо.
- B) Аз тарафи оҳангсозон.
- C) Аз тарафи композитор ва шоирон.

4. Овозҳои устуворро муайян қунед.

- A) II, IV, VI
- B) I, III, V
- C) I, VII, III

5. Чӣ гуна сурудҳоро «Сурӯдҳои меҳнатӣ» мегӯянд?

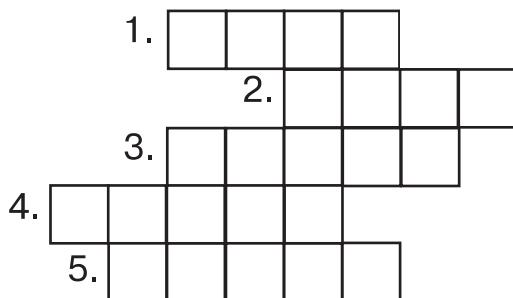
- A) Сурӯдҳои дар бораи ватанпарварӣ гуфта шударо.
- B) Сурӯдҳои бачагонаро.
- C) Сурӯдҳои бо фаолияти меҳнат вобаста бударо.

6. Сурӯдҳои маросими тӯйро муайян қунед.

- A) «Yor-yor», «Munojot», «Ба муаллим».
- B) «Munojot», «Vatan».
- C) «Yor-yor», «Munojot», «Surnay navosi».

7. Саволҳои зеринро хонед ва катакчаҳоро пур кунед.

6.

1. Жанри оҳанг ва рақси дар шакли нақарот ва банд буда.
2. Аввалин суруде, ки тифлон мешунаванд.
3. Рақси халқии украинӣ.
4. Рақси халқии белорусӣ.
5. Асбобҳои миллии зарбии халқҳои тоҷику ўзбек.
6. Сурудҳои аз тарафи ду кас ё ки бисёриҳо иҷрошавандаро.

ЧОРЯКИ СЕЮМ

СУРУДҲОИ ИДОНА ВА МАВСИМИЙ

Дарсҳои 1–2. СУРУДҲОИ ФАСЛИ ЗИМИСТОН

Маълум аст, ки дар фасли зимистон ҳам дехқон ва ҳам замин дам мегиранд. Ана дар чунин фосила аҳли маҳалла, ҳаққу ҳамсояҳо, хешу таборон, бачагони ҳамсол ҷамъ шуда, гапу гаштакҳо мегузаронанд. Ин гуна гаштакҳо асосан «барои рӯзҳои дарози зимистонро обод, пурмазмун ва бо табъи баланд гузаронидан ташкил мешуданд»¹.

¹ Маҳмуд Саттор. «Ўзбек үдумлари». Тошканӣ, «Фан». соли 1993, саҳ 122.

SOVUQ KIMNI IZLAYDI? (САРДИ КИРО МЕЧЎЯД)

Шеъри П. Мўмин

Оҳанги Н. Норхўчаев

Тези миёна

So-vuq kim-ni iz - lay - di,
Sha-mo - li g'iz - g'iz - lay - di.
Bi - la - siz - mi, so - vuq - dan Kim ku - lib, kim yig'-lay-
Naqarot:
di. Bo'l - sa lan - ju dan - ga - sa,
Tug - ma - si - ni taq - ma - sa, So - vuq tez - da
yi - qa - di, Un-dan g'o-lib chi - qa - di.

2. Kiyinvolib, shaylanib,
Yursa o'ynab, aylanib,
Bo'shamasa kim agar
Sovuq unga bo'yin egar.

Naqarot

3. Quvontirib yana-da,
Uchiradi chanada.
Bo'ling, deya, qahramon
O'ynatadi qorbo'ron.

▲ Машқҳои шифоҳиро ичро кунед.

a)

б)

BIZ ASRAKMIZ (МО АСКАРЕМ)

Шеъри И. Раҳмон

Оҳанги Н. Норхўчаев

Бо суръати маршона

Biz as- kar- mis, pos- bon- mis, U -lug' yo'l- da kar- von - mis.
Tinch-lik u- chun qal- qon - mis, Hech bu -zil - mas qo'r-g'on-miz.
Biz as - kar- mis, pos- bon-miz, U -lug' yo'l- da kar-von - mis.
Tinch-lik u- chun qal- qon- mis, Hech bu -zil - mas qo'r-g'on-miz.
Naqarot:
Bir, ik-ki, uch, bir, ik - ki... Ay-ting, marra kim- ni - ki? Al-

bat mar - ra biz - ni - ki, Ja - sur o'g'lon, qiz-ni - ki. Al-
bat mar-ra biz- ni - ki, Ja-sur o'g'lon, qiz-ni - ki.

Onayurt Turkistonda,
Yer-u osmon, ummonda
Chiniqishni qo'ymaymiz,
Tinchlik kuyin kuylaymiz.

Naqarot:

Bir, ikki, uch, bir, ikki...
Ayting, marra kimniki?
Albat marra bizniki,
Jasur o'g'lon, qizniki.

Сеовозӣ

Дар дарсҳои гузашта шумоён доир ба овозҳои устувор ва ноустувор, мачор, минор ва тоника ба маълумот соҳиб шудед. Зинаи устувори асосӣ дар зинаҳои (I), инчунин III ва V овозҳои устувори ҷойгиршуда дар якҷоягӣ сеовозии тоникаро ҳосил мекунад.

I III V

Намуди шакли аккорди¹ ин сеовозӣ, ин тавр на-вишта мешавад.

Сеовозии маҷор бо ҳарфи калони «Т», сеовозии минор бошад, бо ҳарфи хурди «т» ишора карда мешавад.

- ?**!
1. Суруди «Biz askarmız»-ро аз ёд кунед ва таассуроти худро нақл кунед.
 2. Сеовозии дар до-маҷорро бо тартиби зерин сароед. I-III-V; I-V-III; III-I-V ва ғайра.

Дарсҳои 3–4. САНЪАТИ БАҲШИГӢ

Баҳшии ҳалқӣ
Умарқул Пўлкан
ӯғли

Аз қадим инчониб дар гапу гаштакҳо, меҳмондорӣ, сӯҳбатҳои мароқангез бо рақсҳои гуногун якҷоя шеърҳо хонда, сурду тарона ва яллаҳо гуфта, дар ичрои баҳшиҳо достонҳо гӯш мекарданд.

Баҳшӣ – ичрокунандай достонҳои «Algomish», «Go'reg'lli», «Rustam dostonu» ва «Avazxon» буда, достонҳоро нақл мекунад ва ҳам месарояд. Асбоби дӯмбира (баъзан қӯбиз, дутор) бошад, ба сифати асбоби ҳамҷӯр истифода мешавад.

¹ Akkord (калимаи италяни accordo; фр. accord – ягонагӣ) – садои якҷояи се ва ё аз он зиёда овозҳои баландии устувор буда.

- Ⓐ Аз достонҳои «Alpomosh», «Go‘ro‘g‘li», «Oshiq G‘arib va Shohsanam» сурудҳо шунавед.

Суруд аз достонҳои «Oshiq G‘arib va Shohsanam».

Uzoq yerdan kelgan aziz mehmonim,
O‘g‘lima o‘xshaydi ovozing seni.

Tez xabarin bergin chiqmasdan jonim,
Bolama o‘xshaydi ovozing sani.

O‘g‘lim borgan yerga sen ham boribsan,
O‘g‘lim bilan soz-u suhabat quribsan,
Yo o‘g‘limsan, yo o‘g‘limni ko‘rilsan,
O‘g‘lima o‘xshaydi ovozing sani.

△ Сароидани суруди «Onajonim sog‘ bo‘ling!»-ро омӯзед.

ONAJONIM SOG‘ BO‘LING (МОДАРҼОН, СИҲАТ БОШЕД)

Оҳанг ва шеъри М. Дадабоев

Миёна

mf

1. Meh-ri dar-yo

o-na, siz, so‘z-la-ri dur - do-na-siz. Eng a-ziz ham-

3. Issiq chehra yuzingiz,
 Chaqnab turar ko'zingiz,
 Bizga g'amxo'r o'zingiz,
 Onajonim, sog' bo'ling,
 Jismi jonim, sog'
 bo'ling.

4. Sizsiz bizning baxtimiz,
 Boyligimiz, taxtimiz,
 Sizga xizmat – ahdimiz,
 Onajonim, sog' bo'ling,
 Jonajonim, sog' bo'ling.

ЧАСОРАТИ БАХШЙ

— Дарвозаро мекушоем, күчманчиҳо ба монанди мўру малах зер карда омаданд, бо онҳо баробар шуда намешавад. Агар дарвозаро накушоем, шаҳрро ё ба об ғарқ мекунанд, ё сўзонда ба хокистар мубаддал мегардонанд, — гуфт ҳокими шаҳри Тошканд. Ў ба монанди балову қазо зер карда омада, деворҳои қалъаро вайрон кардани душманонро дида буд.

— Ҳокимамон дуруст мегўянд, калидҳоро супоридан лозим. Онҳо бисёранд, мо кам. Ҳозир онҳо зер карда даромада ҳамаамонро несту нобуд мекунанд, — гуфт ёрдамчии дасти рост.

Дигарон ҳам ба ў розӣ шуданд. Пас аз он мўйсафедони Тошканд ба як хулоса омада қарор карданд, ки дарвазаҳоро ба душман кушоянд. Ҳамин вақт дар назди дар, ҷавоне либоси жанда ба тан бо ҷашмони хунолуд пайдо шуд.

— Не, дарвозаро намекушоем. Агар онҳо ба шаҳр дароянди, писаронамонро ба ғуломиву, дуҳтаронамонро ба чўригӣ мегиранд. Агар розӣ шавед, ман танҳо ниятҳои бади онҳоро боз карда, аз роҳашон бозмегардонам — гуфтааст ў.

— Ҷӣ тавр? Ҳамин хел душманҳоро-а? — гуфта ҳайрон шуданд ҷамъомадагон.

Ҳоким чунин гуфт:

— Гапи намешудагӣ?! Ҳамин қадар паҳлавонҳо душманро нест карда натавонистанду ту як худат оё метавонӣ? Ба душманҳо зўри як худат намерасад. Калидро ба душман супоридан лозим.

Аз ҳама тараф доду фарёд бардошта шуд. Ҳамин вақт ҷавон чунин гуфт:

— Дар ҷанг ман ҳам иштирок кардам. Бороҳи зўрӣ ва ҷанг он лашкарро дағъ карда натавонистем ва наметавонем, аммо ман бахшиям. Каний дўмбураамро ба кор андозам-чӣ. Шояд кори шамшер карда натавонистаро дўмбураам ичро карда тавонад.

Ҳокиму сардори мўйсафедҳо пас аз фикру андешаҳо охир ба таклифи бахший розигӣ баён кардаанд. Ҷавони бахший дўмбураашро ба даст гирифта, ба ҷойи баланди қаср баромада, рӯ ба тарафи душман оварда, ба навохтани дўмбурааш сар кардааст. Яке аз душманои хостааст ўро бо овози тираш тарсонад, лекин сардорашон ба ин роҳ надодааст.

Ба ҷавони бахший нигоҳ карда гуфтааст:

— Эй ҷавон поён фаро.

Бахший ба беруни қаср баромадааст.

— Ту худат кистӣ, қасбу корат чист?

— Ман бахшиям, — ҷавоб додааст ў.

— Агар бахший боший одами хуб будай. Бо дўмбураи дар даст доштаат дар як дам маро ҳам хандониву ҳам гирёни, туро амон нигоҳ дошта, асир кардани хонаводаатро бас карда, гашта меравам. Агар аз ўҳдан ин кор баромада натавони, ба пўстмат коҳ ҷой мекунам. Ҳокистари шаҳратро бо хок яксон мекунам — гуфтааст сарвари душманон.

Ҷавони бахший розӣ шудааст. Зоро ҳам худи бахший ва ҳам дўмбурааш ба ин кор ҷўр шуда, тайёр буданд ба ҳунарнамоӣ. Ў ба дўмбурааш

нигоҳ карда: «Тўлпори ман, кани қудрати худро нишон дех, чунон навоз, ки аз ханда рўдаҳояш кандаву аз гиря чашмонаш пўшида шаванд», — гуфта ба навохтан сар кардааст.

Дўмбура гўё суханони бахширо фахмида бошад, ки попукҳояшро чунбонда, навохтанро сар кардааст. Сурудро чунон хондааст, ки кўхҳову замин ба ларза даромада, долу дарахтҳо чунбидиаанд. Ҳамин вақт аз чашмони саркардаи душман оби дида шашқатор рехтааст:

— Бас кун, диламро реш-реш кардӣ! — гуфта ба зўр ўро бас кунондааст.

Бахший дўмбуранавозӣ ва сурудхониро лаҳзасе қатъ карда, пас боз ба сурудхонӣ пардохтааст. Ҳангоми ба авчи суруд баромадан сардори душман аз ханда қариб рўдакан шудааст. Ҳама ба ҳайрат афтидаанд, зеро саркарда дар тамоми умраш ба чунин ҳолат наафтида будааст, яъне дар як лаҳза ҳам ханда кунаду ҳам гиря.

Саркарда ба худ омада:

— Ҷойҳои зиёдеро бо қувваи шамшер забт кардам. Аммо туро забт карда натавонистам, сурудат маро таслим кард. Ман аз ниятам баргаштам. Ба ҷою макони худ бармегардам. Аммо як илтимосе дорам, розӣ мешавӣ? — гуфтааст.

— Гўед, — гуфтааст ҷавони бахший.
— Агар ҳамроҳи ман равӣ, туро вазири дasti рост таъин мекунам. Тамоми умрат дар роҳату фароғат мегузарад — гуфтааст саркарда.

— Не, ман дар ҳамин ҷо таваллуд шудаам, дар ҳамин ҷо мемирам, — гуфтааст дар ҷавоб бахший.

Ҳамин тариқ дўмбура ва суруди бахшӣ қалъаи Тошкандро аз толону тороч, халқашро аз хонавай-роншавӣ эмисин доштааст.

(Аз китоби «**Асотир, ҳикоят ва ривоятҳои ўзбекӣ**»)

?! 1.

- Мазмуни намунаи аз достони «Oshiq G'arib va Shohsanam» оварда шударо гуфта дихед.
- Муаллифони суриди «Onajonim sog' bo'ling!» киҳоянд?
- Ривояти «Часорати бахшӣ» дар кадом мавзӯъ бахшида шудааст?

Дарсҳои 5–6. СУРУДҲОИ ФАСЛИ БАҲОР

Ҳалқи тоҷик ва ўзбек маросимҳои анъанавӣ ва ҷашнвораҳое доранд, ки ба моҳҳои сол ва фаслҳо бахшида шудаанд. Масалан, Иди Наврӯз, Сада, Меҳргон.

Агар дар фасли тирамоҳ корҳои ҷамъоварии ҳосил гузаронида шаванд, дар фасли зимистон гапу гаштакҳоро мегузаронанд. Дар эҷодиёти шифоҳии мусиқии ҳалқӣ низ сурудҳо ба воситаи ана ҳамин гуна мавсими маросимҳо пайдо шудаанд.

СУРУДҲОИ ИДИ НАВРӮЗӢ

Баҳорро фасли зебои идҳо меноманд. Зоро, дар ин фасл иди Наврӯз, яъне соли нав васеъ қайд карда мешавад. Дар иди Наврӯз суруду яллаҳо ичро мешаванд, таронаҳо ва ҳар гуна рақсҳои аҷоиб гузаронида мешавад. Фазилати дигари ҷашнгирии Наврӯзи бостонӣ он буд, ки

писарону дұхтарон гулхан афрухта, то фаро расидани торикій болои боми хонақо баромада, сурудхой Наврүзі-баҳорій меҳонданд. Дар ин суруду таронақо ҳаҷв мақоми устувор дошт, ҹавонон бидуни тарс бою мұмсикони маҳалла, хиёнат-корону шаҳрдорони ноўхабароро нимшүхию нимчиiddiй мазаммат менамуданд. Бачақо аввалин муждарасони Наврүз буданд. Онҳо ба күх, пуштакүх рафта, сияхгүшро, ки дар маҳалҳои шимолй онро бойчек меноманд, ҹамъ оварда, бо фаро расидани бегохии шом онҳо гурӯх-гурӯх шуда, бойчек дар даст ҳавлай ба ҳавлай мегаштанд ва ҳаммаҳаллагони худро бо Соли Нав муборакбод менамуданд ва суруди бойчеккро замзама менамуданд.

ВОҮСНЕСНАК (БОЙЧЕЧАК)

Суруди халқии үзбек

Шұх

Boy-che-cha-gim bog'-lan-di, qo-zon to'- la ay- ron -dir,
Ay- ro- ning-dan ber-ma - sang, qo- zon - la-ring vay-ron-dir.
Qat- tiq yer-dan qaz-lab chiq-qan boy - che-chak, yum-shoq yer-dan

музыкальная нота
 yu-gu-rib chiq-qan boy- che-chak. Boy-che-chak-ni tut- di - lar,
 tut yo-g'och - ga os - di - lar, qi - lich bi - lan
 chop-di - lar, bax - mal bi - lan уоп -ди - lar.

Рўзҳои иди Наврўз ҳамчун ифодакунандай шодиу хурсандии одамон оҳангҳои созӣ низ ичро мешаванд. Ана ҳамин тавр оҳангҳои кўхна то замони мо омада расидаанд. Суруду оҳангҳои «Bahor keldi» ва «Lola» аз ҷумлаи онҳост.

ВАХОР KELDI (БАҲОР ОМАД)

Суруди халқии ўзбек

Саросема нашуда

Ba-hor kel-di, o - chil -di gul- lar har yon- da,

Bul-bul-lar say - ra - sha - di u yon- bu yon- da.

Toshdan toshga echkilar
Sakrab o'ynaydi.
Tog' bag'rida qo'zilar
O'tlab ma'raydi.

Tog'dan ko'lga tiniq suv
Tushdi shildirab,
Ko'l ichida suv to'la
Turar miltillab.

Суруду таронаҳои ба мавсими зебо — баҳор баҳшидашуда дар эҷодиёти халқ мақоми алоҳида доранд.

Давраи бедоршавии табиат, нумӯи лолаву гулҳо, тамоми мавҷудоту чаманзор, хониши хуши паррандагон ба дили пиру барно таъсири нотакори худро мерасонад, олам-олам завқу қувва мебахшад. Чунин манзараҳои зебо аз тарафи нависандагону шоирони боистеъоди халқӣ дар шеъру ҳикоя ва сурудҳо тараннум гардидаанд. Аз ҷумла дар суруди «Баҳор омад» таровати нотакори ин фасл васф гардидааст.

ТҮХФАИ БАҲОР

Шеъри **Наймчон Назири**

Оҳанги **В. Абдураҳмонов**

Allegro

A - на боз бо - рон бо - рид, Нағз шуд, нағз шуд.
Аз тар - нав - ҳо об шо - рид, Нағз шуд, нағз шуд.
Ба даш - ту саҳ - ро - фо - рид Нағз шуд, нағз шуд.

Ана боз борон борид,
Нағз шуд.
Аз тарнавҳо об шорид,
Нағз шуд.
Ба дашту саҳро форид,
Нағз шуд.
Пахтакор чигит корид,
Нағз шуд.

Фалла барин шуд замин,
Нағз шуд.
Шукуфт гулҳои рангин,
Нағз шуд.
Боғҳо шуда нозанин,
Нағз шуд.
Кӯҳу даман махмалин,
Нағз шуд.

BAHORIM (БАХОРАМ)

Тези миёна

Оҳанги Юнус Раҷабӣ

Дар суруд ва оҳангҳои оҳангсозони мо низ манзараҳои зебои баҳор акси худро ёфтааст. Алалхусус, дар эҷоди сањаткори машҳури ҳалқамон Юнус Раҷабӣ, ки оҳанги «Bahorim» ба эҷоди ўтааллуқ дорад, фасли дилоро ва бедории нозуки табият бо таровати ба худ хос эҳсос карда мешавад.

NAVVAHOR (НАВБАҲОР)

Шеъри Н. Нарзуллоев

Оҳанги Г. Қўчқорова

Тези миёна

Fas-li nav-ba- hor ki-rib kel-di e-lim - ga,
Za-ri-ni soch-di qu-yosh bizning o-na za-min-ga.

A musical score for a traditional Korean folk song, featuring six staves of music in G clef and a key signature of one flat. The lyrics are written below each staff in both Hangeul and Romanized Korean.

Sho-yi yap-roq-la-ri - ni yoy-di go' - zal bi-naf-sha.

Xush-bo'y hid-la-rin so-chib, jil-ma-ya-di u biz-ga. Qan-day go'

zal-ki bu ba-hor, bu ba-hor, o- lam to'l- di gul-che-chak-ka,

gul-che-chak-ka. Cha-raq- la-gan qu-yosh ku- lib,

sa-xo-vat qi-lar el-ga. Qan-day g'o- zal- ki bu ba-hor, bu ba-hor,

o- lam to'l - di gul - che-chak-ka, gul - che-chak-ka.

Cha - raq - la - gan qu - yosh ku - lib,

sa- xo - vat qi - lar el - ga.

Bahor chiroyin kuzatgin-chi sen bir on,
Naqadar go'zal bahor, chiroyidan bo'ldik lol,
Bu chaman maysazorlar yurtimizga yarashar,
Jajjigina qalbimga cheksiz quvonch bag'ishlar.

♩ Қаторовозҳои додашударо муайян кунед ва дар дафтари нотаатон овозҳои устуворро дар кашиши нисфӣ ва ноустуворро бошад, дар кашишҳои чоряқӣ нависед.

Top Staff (G major): I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII

Bottom Staff (C major): I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII

?!
?

1. Кадом сурудҳои ба фасли баҳор бахшида шударо медонед?
2. Пардаи тақягоҳи асосии суруди «Bahor keldi»-ро муайян кунед.
3. Суруди «Тӯҳфаи баҳор»-ро аз ёд кунед.

Дарсҳои 7–8. МУЖДАРАСОНҲОИ ФАСЛИ БАҲОР ВА ТАБИАТ

Маълум аст, ки аз давраи қадим мардуми мо лаклак, турна ва фароштурукро муждарасонҳои фасли баҳор меҳисобанд. Зоро пас аз хунукиҳои зимистон ин паррандаҳо аз рӯзҳои гарм муждагонӣ медиҳанд. Масалан, агар дидани лаклак дар аввали баҳор нишонаи хушбахтӣ бошад, касе, ки аз кадом тараф паррида омадани лаклакро бинад ба деха барака меоварад гуфта эътиқод мекунанд. Агар турна барвақт паррида ояд, ин нишонаи расидани аввали баҳор мебошад, агар турна паст парвоз кунад, нишонаи ризқу рӯзии неки мардум мебошад.

ARG'AMCHI (АРҒАМЧИН)

Саросема нашуда

Naqarot:

Ar- g'am -chi, gi - lam - chi, ar-g'am- chi, gi- lam -chi,
Band

Tur - na de - sam tu - rum - li, keng da - la - ga qo' - nim- li.

Суруди ҳалқии ӯзбек

Tur - na- lar uch - sa past- lab riz-qing ke- lar u- num - li.
 Naqarot:
 Ar-g'am -chi, gi - lam -chi, ar- g'am-chi, gi- lam -chi,

Бачаҳо ба парида омадани паррандаҳо интизорӣ мекашанд. Аз ҳамин сабаб мешавад, ки бачагон парида омадани турнаро дида суруди «Турна қатор меояд»-ро мехонанду баробари ин калонҳоро низ хабардор мекунанд:

Турна қатор меояд,
 Арғамчинвор меояд,
 Вақти баҳор меояд,
 Мавсими кор меояд.

Баъзан овози хурӯсҳо низ ба завқу шавқи бачаҳо сабаб мешавад, ки ба «қу-қу»-и хурӯсҳо тақлид мекунанд. Ҳамин тавр сурудҳо дар бораи хурӯс ба вучуд омадааст.

QICHQIR, XO'ROZIM (ЧЕФ ЗАН ХУРҮСАМ)

Шодон

Суруди халқии ӯзбек

Qich - qir, xo' - ro - zim, qich qir, xo' - ro - zim,
Bo - la - lar uyg'on - sin, hey! Bog' - lar, o'r - mon,
te - pa - lar - da lo - la - lar o - chil - sin.
Qu - qu, qu - qu qu - qu, qu - qu.

Qichqir, xo'rozim, qichqir, xo'rozim,
Bolalar uyg'onsin.
Bog'lar, o'rmon, tepalarda
Lolalar ochilsin.

Qichqir, xo'rozim, qichqir, xo'rozim,
Tonglar yorishsin.
Tong havosi, quyoshidan
Bolalar quvonsin.

BULBULCHA (БУЛБУЛЧА)

Шеъри **М.Қўшоқов**

Оҳанги **М.Насимов**

Маҳин

O'- zing kich-ki - na, o- vo - zing yax - shi.

Qa - ni, bul - bul - cham, bir say - rab ber - chi.

Qa - ni, bul - bul - cham, bir say - rab ber - chi.

May - li, o'r - toq - - jon, May - li, say-ray - man.

Ko'm - ko'k bo-g'ing - da u - chib yay-ray - man.

O'zing kichkina,
Ovozing yaxshi.
Qani, bulbulcham,
Bir sayrab ber-chi.

Mayli, o'rtoqjon,
Mayli, sayrayman.
Ko'm-ko'k bog'ingda
Uchib yayrayman.

Shirin bulbulcham,
Kuylayver chaq-chaq.
Tinglab qo'shig'ing
Dillar xushchaqchaq.

Mehnat qilibsan,
Ekibsan gullar.
Gulni sevamiz
Bizlar — bulbullar.

ПАРДА ВА НИМПАРДА

Дар байни овозҳои мусиқӣ, фосилаи гуногун мавҷуд аст. Ин масофа бо парда ва нимпарда чен карда мешавад. Яъне, агар парда ба дуто нимпарда баробар бошад, дуто нимпарда якто пардаро ташкил медиҳад. Масалан, дар қаторовози до-маҷор фосилаи нимпарда дар байни овозҳои «ми» ва «фа», «си» ва «до» ба вучуд меояд. Барои пурра тасаввур кардани парда ва нимпарда ба тугмача (клавиш)-ҳои пианино менигарем:

1 п 1 п 1/2 п 1 п 1 п 1 п 1/2 п
I II III IV V VI VII VIII(I)

Клавиши сиёҳе, ки дар байни ду клавиши сафед ҷойгир аст, ба як парда баробар мешавад.

Баръакс, ду клавиши сафеде, ки дар байни онҳо клавиши сиёҳ вучуд надорад, нимпардаро ташкил медиҳад.

Ҳангоми сароидани овозҳои нимпардагӣ дар овоз гӯё ним «қадам» гузошта мешавем, яъне овозатонро

каме баланд ё ки паст мекунед. Пас, овозҳои байни нимпарда ба ҳамдигар хеле наздик ҷойгир шуда будааст.

Аз нотаи зерин дар байни қадом овозҳо нимпарда ҳосил шуданашро муайян кунед:

The image shows three musical staves. Staff a) has notes on the first, third, and fifth lines. Staff b) has notes on the first, second, and fourth lines. Staff c) has notes on the first, second, and fifth lines.

1. Оиди паррандаҳо чӣ гуна сурудҳо медонед?
2. Пардаи такягоҳи асосии суруди «Bulbulcha»-ро муайян кунед.
3. Суруди «Bulbulcha»-ро аз ёд кунед.

Дарсҳои 9–10. ОҲАНГСОЗ КОМИЛЧОН ҶАББОРОВ

Комилчон
Ҷабборов

Ҳунарманди мардумии Республикаи Ўзбекистон, навозанда ва оҳангсоз Комилчон Ҷабборов (1914, Андичон – 1975, Тошканд) санъаткорест, ки ба ривоҷу равнақи мусиқии миллӣ саҳми босазое гузаштааст. Аз ҳурдӣ ў суруду оҳангҳои қадими миллиро ба дилаш ҷой кардааст. Устоди аввалинаш бародараш Мўминчон мебошад, ки аз ў Комилчон навохтани ғиҷҷакро омӯхтааст.

Сипас, аз дигар устодон — Рўзимат Исобоев асрори ҷонг, ғиҷҷак ва танбӯрнавозиро

ёд гирифта, аз Собирчон Сиддиқов малакаи ғиҷҷакнавозиро аз бар намуда, аз Муҳиддинхӯча Надимов навохтани дуторро омӯхтааст.

Баробари дар санъати мусиқӣ ба воя расидан Комилҷон Ҷабборов дар эҷодкорӣ низ самаранок фаъолият меқунад. Ҳусусан ў асарҳои мушкилу мураккаб ба монанди «Gul mavsumi», «Navo», «Dugohi Husayn»-ро бо сабки нотакорори худ, бо созҳои мусиқии ғиҷҷак иҷро кардааст. Баробари он К.Ҷабборов дар соҳаи драмаи мусиқӣ, оҳангҳо, суруду ашӯла меҳнати бобаракат намудааст. Дар ҳамкорӣ бо оҳангсоз Султон Ҳайтбоев ба драмаҳои мусиқии «Nur ustida gul», бо оҳангсоз Доњӣ Зокиров ба драмаҳои «Nodira», «Mening jannatim» оҳанг баст. Инчунин, бисёр суруд ва ашӯлаҳо эҷод кард. Аз ҷумла, «Obod o'lkam», «Toshkent piyolasi», «Diyorimsan», «Shifokorlar», «Sog'indim», «Mubtalo bo'ldim senga», «Assalom», «Vatan», «Ko'zlarining», «Ey pari», «Etmasmidim», «Nazzora qil», «Bu ko'ngil» аз ҷумлаи инҳоанд. Масалан, суруди «Diyorimsan», ки бар шеъри шоир Ҳабибӣ эҷод шудааст, дар байнӣ ҳалқи кишвари мо яке аз сурудҳои хеле машҳур ба шумор меравад. Суруди мазкур чунин аст:

DIYORIMSAN (ДИЁРАМ ТУ)

Шеъри Ҳабиби

Оҳангӣ К.Ҷабборов

Тези миёна

Ey o - zod, go'- zal

o'l - kam (jo - ni - mey), hur - mat - li di- yo-
 rim - san, Ko'p zah - mat i - la
 top - gan (jo - ni - mey) bax - tim - sa - nu yo-
 rim - san. Jo - nim ka - bi as-
 ray - man, no - mus i - la o - rim - san
 Ko'ng - lim o - chi - lur boq - sam (jo - ni - mey),
 o - ro - mu qa - ro - rim - san.

Qo'yningda o'sar yayrab eng baxtiyor insonlar,
 Boshdan-oyoq oq oltin sahro-yu biyobonlar.
 Albatta o'tar yuzdan zo'r ahd ila paymonlar,
 Oltinga xazinamsan, bog'im-la bahorimsan,
 Har yerda madadkorim, har ishda madorimsan!

БА МАН ҲАМА БАРОБАР

Шеъри А.Бобоҷон

Оҳанги А.Амонов

Шодон

Тўби дуранга,
Дорам ман акнун.
Бозӣ мекунам,
Рафта ба берун.
Туро ҳам хирсак,
Туро ҳам харгӯш.
Намекунам ман
Асло фаромӯш.

Ман бо шумо ҳам
Бозӣ мекунам.
Ман шуморо ҳам
Розӣ мекунам.
Ҳамаи шумо
Ба ман баробар.
Ҳар яки шумо
Бех аз яқдигар.

Аломатҳои алтератсия

Дар мусиқӣ ҳангоми алтератсия гуфтан мо тағирёбии овозҳоро мефаҳмем. Яъне, баланд ва пастшавии овозҳои асосиро алтератсия меноманд. Аломатҳои алтератсия ин тавр аст:

Диез # – баландии овозро ба 0,5 парда мебардорад;

до – диез

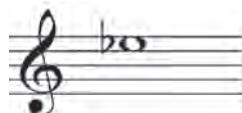

сол – диез

фа – диез

Бемол ♭ – баландии овозро ба 0,5 парда паст мекунад;

ми – bemol;

си – bemol

Бекар ♯ – аломатҳои баландшавӣ ва пастшавиро бекор мекунад.

фа – диез; фа –bekar;

си – bemol; си – bekar

1. Муаллифи суруди «Diyorimsan» кист?
2. Оиди эҷодиёти оҳангсоз К. Ҷабборов нақл кунед.
3. Суруди «Ба ман ҳама баробар» - ро аз ёд кунед.

ЧОРЯКИ ЧОРУМ

СОЗҲОИ ХАЛҚӢ

Дарсҳои 1–2. Созҳо (асбобҳо)-и мусиқии торӣ

Созҳои мусиқии миллии ўзбек ва тоҷикро, ки ба ҳамдигар хеле монанданд, ба З ғурӯҳ ҷудо намудан мумкин аст:

1. Созҳои торӣ.
2. Созҳои нафасӣ.
3. Созҳои зарбӣ.

Созҳои торӣ васоити гуногуни овозхосилкунӣ доранд. Торҳои дутор ва дўмбурабо бо нӯги ангуштон зада, онро менавозанд.

Дутор

Торҳои танбӯрро бошад, бо ёрии «нохун»-и маҳсус (аз маъдан сохта мешавад), ки ба ангушти ишоратӣ андохта онро менавозанд.

Танбӯр

Конун ё шоҳруд низ бо ёрии нохунакҳои ба ангушт пӯшидашаванда навохта мешавад.

Конун

Созҳои мусиқӣ ба монанди рубоби қашқарӣ, рубоби афғонӣ ва уд ба воситаи мизроб (медиатор) навохта мешавад.

Рубоби қашқарӣ

Рубоби афғонӣ

Уд

Уд

Созҳои гуногуни мусиқи ториро бо ёрии камонча низ навохтан мумкин аст. Сато, ғиччак, қўбиз – созҳои ториву камонӣ мебошанд.

Ғиччак

Сато

Қўбиз

Чанг сози мусиқиест, ки бо ёрии ду чўбча зада ва навохта мешавад.

Чанг

АЧАМ II (тарона)

Тези миёна

Оҳанги мумтози ўзбек

КО'КЛАМ KELADI (БАХОР МЕОЯД)

Шеъри П. Мұммин

Оҳанги Ш. Ёрматов

Тези миёна

Har yi- li ko'k -lam ke-la-di, na-na-na na, na-na-na-na.

Ya-na ham ko'r - kam ke-la-di, na-na-na na, na-na-na-na.

I-liq -lan-sa ha-ro-rat, el- ga ro-hat- ha-lo-vat, El- ga ro-
Bu-lut qo-chib yig'-lay- di,

hat ha-lo- vat

o...

A-riq -qa suv sig'-may- di,
 O...

Bo'-yin cho'-zib sha- mol - ga, So-vuq qo-

char shi-mol-ga. Har yi -li ko'k-lam ke-la-di,

na-na-na na, na-na-na-na. Ya-na ham ko'r -kam ke-la-di,

na- na- na na, na-na-na-na. Ya-na ham ko'r-

kam ke- la- di,

Chumoli ham tinmaydi,
 Bekorchi ko'rinxaydi.
 Ko'klam bilan albatta,
 Har jonzot harakatda.

Bag'rini keng ochar yer,
 Ishlaganda chiqar ter.
 Har yili ko'klam keladi,
 Yana ham ko'rakam keladi.

ПАРАСТУ

Шеъри А. Раҳмон

Оҳанги Н. Бобокалонова

Тези миёна

2. Аммо ту фаҳмида мон, }
Бачаҳот, ки шуд қалон, } 2 бор
Ҳамроҳи онҳо даррав }
Хонаи нави мо рав!

Нақарот:
Бахри дўстон доимо,
Кушода дарҳои мо.

РИВОЯТ ДАР БОРАИ РУБОБИ АФГОНӢ

Хони Бухоро духтаре доштааст, ки дар ҳусну ҷамол беҳамто. Вале ўро беҳобӣ азоб медодааст. Хон ҳамеша бо ғаму ташвиш мегаштааст. «Мабодо духтарам мурда намонад», — гуфта метарсидааст. Табибе намондааст, ки ўро нишон надода бошад. Вале духтарак шифо наёфта, аҳволаш рӯз аз рӯз бадтар мешудааст. Духтаракро пагоҳирӯзӣ назди ҳавз мебаровардаанд. Бегоҳӣ бошад, боз ба даруни қаср дароварда мешинондаанд. Чашмони духтари хон ба товусҳои дар назди ҳавзи боғ мегашта афтида, ба хаёл ғӯта мезадааст. Онҳоро хеле дӯст медоштааст. Дар вақти болу пари худро кушодани товусҳо дили вай андаке таскин ёфта, ҳангоми бозӣ кардани онҳо шодӣ мекардааст. Доимо: «Ҳамин товусҳо ба гап даромада, суруд хонда, ба рақс дароянд-ку?» мегуфтааст.

Афғонбачае, ки дар Бухоро истиқомат мекардааст, аз ин гапҳо хабардор шудааст. Ў устои моҳир буда, ҳатто ба чӯби хушк ҳам «ҷон медаровардааст». Ҳамин бача тамоми ҳунари худро ба кор бурда, як асбоби товусмонанд сохтааст. Онро гирифта ба қасри хон ҳозир шудааст. Бо хон рӯбарӯ шуда: «Ман ба духтари шумо шифо

мебахшам», — гуфтааст. Хон розӣ шудааст. Афғонбача ба боғ даромада, рӯ ба рӯйи духтари хон нишаста, асбоби товусмонанди сохтаашро навохтан гирифтааст. Аз навои гоҳ шӯҳ, гоҳ ором ва гоҳ ҳазини асбоб оҳиста-оҳиста хоби духтари хон омадааст. Беҳуда нагуфтаанд, ки «хоб ба дард даво, ба бемор шифо». Афғонбача асбобашро навохтан гирифтааст, духтар ҳамоно хоб мерафтааст. Бо мурури замон афғонбача ўро дўст дошта мондааст. Бо зиёдтар шудани меҳри худ асбоби худро дигархелтар менавохтагӣ шудааст. Боре хон «Духтарам чӣ кор карда истода бошад, як хабар гирам», гуфта ба боғ баромада дидааст, ки хондухтар хоб рафтаасту дар наздаш афғонбача асбобашро навохта ғамгин нишастааст. Ин ҳолро дида «Сари духтарамро мабодо гаранг накунад» гӯён ба фикр афтода, бачаро аз боғаш рондааст.

Духтарак аз дард халос шудааст. Вале афғонбачаро ёд карда, хеле ҷустуҷӯ карда, аз ҳеч ҷо даракашро наёфтааст. Хон аз сиҳат шудани духтараш хурсанд шуда, ўро ба писари хони мисли худаш бой ба занӣ медиҳад.

Афғонбача асбоби ба хотири духтари хон сохтаашро навохта мегаштааст. Ҳангоми навохтани ў бехобон ба хоб рафта, касалҳо шифо мейёфтаанд.

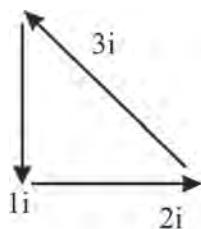
Ҳамин тавр, асбоби сохтаи афғонбача «Рубоби афғонӣ» ном гирифтааст.

(Аз китоби «**Асотир, ҳикоят ва ривоятҳои ӯзбекӣ**»)

Андозаи 3/4

Андозаи 3/4 ба асархое, ки бо суръати миёна ичро ме-гарданд истифода бурда мешавад. Рақами болои «3» - и ин андоза, дар дохили як такт (вазн) се ҳисса буданашро, рақами зерин (дар маҳраҷ буда) –и 4 бошад, ҳар яки ин ҳиссаҳо ба дарозии чоряқ баробар буданашро мефаҳмонад. Яъне, аз се ҳисса, ҳиссаи якум пурқувват, ҳиссаҳои дуюм ва сеюм бошад, бекувват аст:

Ҳангоми бо андозаи 3/4 дирижёрӣ кардан, ҳаракати дасти рост ин тавр мешавад: дар вақти «1» гуфтан даст аз боло ба поён фароварда шуда, дар вақти «2» гуфтан – даст аз поён ба тарафи рост ҳаракат карда, ҳангоми «3» гуфтан – аз рост ба тарафи боло бардошта мешавад.

1. Созҳои халқӣ ба чанд гурӯҳ ҷудо мешаванд?
2. Номи созҳои ториро гӯед.
3. Дар андозаи 3/4 дирижёрӣ кунед.

Дарсҳои 3–4. Созҳои мусиқии нафасӣ

Ҷашнҳои анъанавии мардумӣ, маросимҳои сайр ва тӯйро бидуни садои карнаю сурнай ва доирау нағора тасаввур кардан ғайриимкон аст. Зоро ин созҳо дар ҳаёти маънавии мардум пеш аз ҳама чун даракдиҳандай шодиву сурур мавқеи муносиби худро ёфтаанд.

Сурнай

Карнай

Файр аз инҳо най, қўшнай, сибизик ва буламон, чангқобиз барин созҳои нафасӣ низ мавҷуданд.

Лабчанг

Қўшнай

Най

Сибзиқ

Буламон

- ➊ Дар ичрои асбобҳои нафасӣ оҳангҳо гӯш кунед.

CHAMANDAGUL (ГУЛ ДАР ЧАМАН)

Суруди халқии ўзбек

Шодон

Cha-man- da - gul o- chi- lib- di- yo cha- kang-ga taq,
cha- kang-ga. Biz-ning hov- li yo'- lin- giz,
chin- ni bax - mal to'- nin - giz, Cha- man-da- gul
o- chi- lib- di- yo cha- kang-ga taq, cha- kang-ga.

ВАНОР (БАХОР)

Шеъри З. Эгамбердиева

Оҳанги Ш. Ёрматов

Оҳиста

Bir bi - ri - ga ye - tol - may Soy - lar cho - pib
char- cha-di. Qu - von- chin ber- ki - tol - may, Qush-lar ham cha-
pak chal - di. cha - pak chal - di. Qu-yosh ham bu-lut

bi - lan O'y-nay - di be - kin ma-choq Qo-lish - may tur-
 na - lar - dan. U - cha - yap - miz ar - g'im-choq. Bo-dom gul-la-
 - sa bir- dan. Ko'-rib hay - ron qo - la - man, Bu-vim - dan eng
 bi - rin - chi Men su-yun-chi o-la - man, o - la - man.
 Xur-sand bo' - lib da - raxt - lar, Qo' - lin ko'k-ka cho' - za - di.
 Qal-dir- g'och qayt-gan payt - lar, Me-ning bo' - yim o' - sa - di,
 bo' - yim o' - sa - di. Bir - bi - ri - ga ye - tol - may,
 Soy - lar cho - pib char - cha - di, Qu - von - chin ber-
 - ki - tol - may, Qush-lar ham cha-pak chal - di, cha-pak - chal - di

СҮЙҚАСДИ ШАБОНА ВА НАВОИ МУШҚДОНА

Ҳаво торик шуда буд. Борбад пеши пойи худро базур медид ва боэхтиёт дар қўчаи тангу ноҳамвор қадам мезад. Дар нимай роҳ бандогоҳ ду кас ба ўхчум оварда мушту лагадқўб карданд. Гарчанде Борбад дод мегуфт ва ёрӣ меҳост, касе ўро халос намекард. Зеро атрофи боғ беодам буд. Ногоҳ дар дасти яке дами ҳанҷар дурахшид. Роҳи ягонаи халосӣ гурехтан буд ва Борбад тамоми қувваи худро ҷамъ оварда аз девор ҷаҳид ва дар боғи тамоман торик ғайб зад. Душманон машъал гиронда дар боғ ўро бисёр ҷустуҷӯ карданд, валие наёфтанд. Зеро ў дар болои дарахт буд. Ҳамин тавр, то рӯз садо набароварда чун мурғ дар шоҳ нишаст. Бовар надошт, ки онҳо дур рафта бошанд. Зеро яке аз душманон чунин гуфт: «Наёбем, Биндуй моро несту нобуд мекунад».

Ў дар байнин шоҳҳои сершоҳу барг бекор нанишаста, дар бораи эҷоди навои тозаи рақсӣ барои Мушқдона бисёр фикр кард. Ҳамаи оҳангҳои рақсии мардумӣ, ки дучор омада буд, аз хаёлаш гузаштанд. Ҳеч яке аз он оҳангҳо ба Мушқдона мувоғиқ набуданд. Сипас Борбад мувоғиқи нозу карашма, шўхижову ҳаракатҳои хоси ў оҳанг ҷуст. Вақти дамидани субҳ айёме, ки осмон каме сафедӣ дошт, аз девор парида ба қўча гузашт ва ба ҳавлии худ шитофт. Ин бегоҳӣ дар қасри шоҳ базме буд ва дастаи Борбад бо сурудҳои наву дилангез табъи Ҳусравро бояд хуш кунад. Борбад оинаи мисинро гирифта, ба варами ҷабин ва рўйи латхўрдааш марҳам молид. Сипас либос иваз карда дароз кашид, ки камтар хастагиро барорад, то ки дар базм вазъи ноҳуши ў ба касе

маълум нагардад. Ў андешид, ки Накисо дуруст гуфта будааст: «Душманони ўзиёд мешаванд ва қадам бояд боэҳтиёт гузашт». Сипас боз дар бораи Мушқдана — раққосаи даста андешид, ки барояш оҳанги нави рақсӣ ваъда карда буд. Хаёлоти хушобуранг ба парвоз омад ва шоҳи хунёгарон Борбад Мушқданоро дар бар куртаи ҳарир ҳангоми рақси сугдӣ бидид. Он қадар равшан медид, ки метавонист таҳрики хурдтарин мушаки Мушқданоро бо мусиқӣ ифода намояд.

Ин дам аз дар Мушқданаи ҳақиқӣ бо хоҳараши Яқдана вориди ҳавлий шуда, Борбадро дар ҳолати ачибе дарёфтанд: ў зери сояи ҳавозаи кишмиш нишаста, бо шавқу шодӣ тор мезад, абрӯ парронда китф ҷунбонда ҳаракатҳои рақсӣ менамуд. Гарчанде Мушқдана бо Яқдана тамоман наздик омаданд ва дар рӯ ба рӯяш истоданд, Борбад ҳанӯз ҳам бо Мушқданаи ҳаёлӣ сару кор дошт, ҷашм пӯшида савори оҳанги худ ким чӣ хел ҷилваҳо мекард.

Мушқдана, ки ҳангоми вуруд, ангушти ишора ба лаб чилик намуда, аз Яқдана хомӯширо талаб карда буд, бо даст ҷашмони Борбадро баста, худ пеш аз хоҳараши қоҳ-қоҳ ҳандид. Борбад бозистод ва ҷашмонашро накушода гуфт: «Аз ҳандаат бӯйи мушк меояд».

- Ёфтӣ, ман Мушқданаам.
- Ин кас хоҳарат, — гуфт Борбад.
- Чӣ хел шинохтӣ? — гуфт Мушқдана.
- Аз ҳар дуи шумо бӯйи якхелаи мушк меояд, — ҷавоб дод Борбад.

Ҳар ду хоҳарон баробар ҳандиданд.

Мушқдана ба аҳволи Борбад нигоҳ кард ва парсид:

- Устод, туро ба ин ҳол кӣ афканд?

- Аз шаҳри Рай мегузаштам ва дуздон ба ман дарафтида, ба ин ҳол маро расониданд.
- Кай дар шаҳри Рай будӣ?
- Ҳамин шаб дар хобам. Чун аз хоб хезам осори зарбу лат дар баданам боқӣ мондааст.
- Хайр шӯҳӣ бас. Ин ҳоҳари ман низ меҳоҳад, раққоса шавад.

Баъдан Борбад навои шӯҳеро менавозад ва Яқдона дар зери он мерақсад. Аз рақси ў Борбад ба ваҷд меояд ва ҳамроҳи Мушқдона бо ў мерақсанд. Баъди анҷоми рақс Борбад бисёр таъриф мекунад. Сипас, Мушқдона аз Борбад ҳоҳиш мекунад, ки оҳанги навашро барои ў навозад. Дар зери ин оҳанг Мушқдона хеле зебо рақс мекунад ва баъд аз анҷоми рақс ҳамчун рамзи муҳаббат аз ҷабини Борбад мебўсад ва мегӯяд:

- Ман фаҳмидам, ки ин оҳангро барои ман оғаридӣ. Ту маро дӯст медорӣ устод?
- Ту шайтонча медонӣ, ки ман киро дӯст медорам,
- гуфт Борбад ва ҳандид.
- Охир дар ҳамон Гесӯ чӣ ҷизи аҷоибе ёфтӣ, ки дар ман нест? — гуфт Мушқдона ва ноз кард.

Борбад ба ў мегӯяд, ки Гесӯ дили бузург дорад ва дили ў монанди оби ҷашма соғ аст.

Мушқдона ба Борбад нигариста мегӯяд, ки Гесӯ туро ҷоду кардааст, вай суханҳои устокорона мегӯяд, аммо ман ба воситаи рақс ҳиссиёти ҳудро бо ҳаракатҳо ифода мекунам ва дили ман бузург шуда маро фаро мегирад, гуё дили ман мерақсад, на ман.

Андозаи 4/4

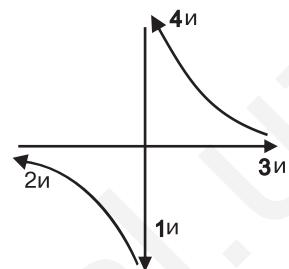
Андозаи 4/4 ба гимн, суруд, марш ва дигар асарҳои мусиқӣ истифода бурда мешавад. Рақами болои «4» - и ин андоза дар дохили як тант (вазн) чор ҳисса буданашро, рақами дар поён будаи «4» - ҳар яки ин ҳиссаҳо ба дарозии чоряк баробар буданашро мефаҳмонад. Дар ин аз чор ҳисса, ҳиссаи якум пурӯзвват, ҳиссаи дуюм камӯзвват, ҳиссаи сеюм нисбатан бақувват ва ҳиссаи чорум камӯзвват аст.

Ҳангоми ба андозаи 4/4 дирижёрӣ кардан, ҳаракати дasti рост ин тавр мешавад: дар вақти «1» гуфтан – даст аз боло ба поён фароварда мешавад, ҳангоми «2» гуфтан – даст ба тарафи чап ҳаракат мекунад, дар вақти «3» гуфтан – ба рост ва «4» гуфтан – ба боло бардошта мешавад.

Дарсҳои 5 – 6. Созҳои мусиқии зарбӣ

Дар таърихи мадании халқи ўзбек ва тоҷик доира, нақора, довул, қайроқ ва занд барин созҳои зарбии зиёд ба вучуд омадааст. Дар ин созҳо усулҳои ритмии ба аҳамияти бадеии алоҳида доро буда навохта шуда, бо воситаи усулҳо дар ичрои дигар созҳо ҷӯр шудаанд.

Калимаи «усул» аз арабӣ гирифта шуда, маънояш нағма, наво, оҳанги мусиқӣ ва номи яке аз нағмаҳои ҳабдаҳгонаи мусиқии классики мебошад. Усулҳои ритме, ки дар созҳои гуногуни зарбӣ ҳосил карда

мешавад, дар маданияти халқамон аз қадим инчониб маълум аст. Аз чумла, усулҳои ритмии дар як маром тақоршаванда дар қадим ҷараёнҳои шикорчигиро барои якҷоя бо як тартиб гузаронидан хизмат карда бошад, дар маросимҳои тӯй, сайлҳо ва дигар тадбирҳои оммавии хурсандибахш ҳамчун яке аз омилҳои муҳими қайфияти хушнудию идона баҳш хизмат кардааст.

Доира

Нагора

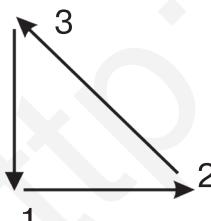

- Дар ичрои созҳои зарбӣ оҳангҳо гӯш кунед.

Андозаи 3/8

Андозаи 3/8 ба асарҳое, ки бо суръати тез ичро мегарданд, истифода мешавад. Рақами «3»-и ин андоза дар дохили як зарба ё вазн (такт) се ҳисса буданашро, рақами зерини (дар маҳраҷ буда) 8 бошад, ҳар яки ин ҳиссаҳо ба дарозии нимҷорякӣ баробар буданашро мефаҳмонад. Дар инҳол аз се ҳисса ҳиссаи якум бақувват, ҳиссаи дуюм ва сеюм бошад, бекувват аст.

BOLALIK (БАЧАГЙ)

Шеъри **Дилнур**

Шодон

Оҳанги **Х. Ҳасанова**

Qan-day go'- zal shi -rin - dir bo - la - lik,

Un-da biz-lar do - i - mo qo - lay - lik.

Qu - vonch-lar - ga o- lam - ni to'l - di - rib,

Er-tak- lar - da yur-gan -dek bo' - lay - lik.

Qu- yosh ham nur so - char biz - lar - ga,

Sho'x-sho - don o' - g'i - lu qiz - lar -

Qanday go'zal, shirindir bolalik,
Unda bizlar doimo qolaylik.
Quvonchlarga olamni to'ldirib,
Ertaklarda yurgandek bo'laylik.

Naqarot:

Quyosh ham nur sochar bizlarga,
Sho'x-shodon o'g'il-u qizlarga.
Osmonning bag'rida yayraylik,
Bor bo'lsin bolalik.

Quvontirib ko'zlarni o'ynaymiz,
Tabassumsiz hech kimni qo'ymaymiz.
Biz bor yerda kattalar zerikmas,
Xursand qilib barchani to'ymaymiz.

?! 1. Чӣ гуна созҳои зарбиро медонед?
2. Суруди «Bolalik»-ро аз ёд кунед ва номи муаллифи онро гӯед.
3. Ҳиссаҳои пурқувватро муайян кунед.

ДОИРА

Дар замонҳои хеле қадим савдогарони яке аз мамлакатҳо бо нияти савдо ба сафар баромадаанд. Роҳи онҳо аз Ҷўли Малик мегузаштааст. Роҳ рафта, роҳ рафта, кам ҳам не, зиёд ҳам не, ба худи миёнаи хушктарини Ҷўли Малик расидаанд.

Ногоҳ оби онҳо тамом шудааст. Аз беобӣ яке паси ҳамдигар аз ҳол рафта, ба ҷояшон афтида мондаанд. Дармони онҳо хушк шуда, ба роҳгардӣ мадорашон намондааст. Дар корвони онҳо як ҷавоне низ будааст. Ў охирин оби дар машкаш бударо қатра-қатра ба даҳони ҳамсафаронаш рехтааст. Одамон каме ба худ омадаанду лекин аз гармӣ ва ташнагӣ ба роҳ баромада наставонистаанд. Он ҷавон фикр карда, фикр карда, машки аз об холишударо дарронда ба ҷарҳи ароба таранг карда, онро тақар-туқуркунон задан гирифтааст. Ба садои баромадаистода завқаш омада, боз сахттар за-

дан гирифтааст. Баъд онро торафт чунон саҳт задан гирифтааст, ки овози он тамоми биёбонро ба ларза андохтааст. Аз чунин овози ғайри-табий одамон низ ба худ омада, чунбучўл кардаанд. Онҳо қувват гирифта, ҳаракат кардаанд. Овоз аз як чо ба чойи дигар, аз як теппагӣ ба дигараш паҳн шудааст. Дар охир овоз то ба корвони дигаре, ки аз он тарафи биёбон мегузаштааст, расидааст. Корвониён: «Корвон шояд ба ҳалокат дучор шуда бошад, набошад ин гуна овоз намебароварданд, моро ба ёрӣ даъват карда истодаанд, ба онҳо расидан даркор», — гӯён ба назди онҳо раҳсипор шудаанд. Ба тоҷирони ба ҳалокат дучор шуда об дода, онҳоро ҳамроҳи худ барои савдо гирифта рафтаанд. Ҳамин ки доира овози «така-така-тум, така-така-тум» барорад, одамон рӯҳбаланд гардида, дар онҳо рӯҳияи далерӣ ва ҷасурӣ бедор мегардидааст.

(Аз китоби «**Асотир, ҳикоят ва ривоятҳои ўзбекӣ**»)

Дарсхои 7–8. ОҲАНГСОЗ ФАХРИДДИН СОДИҚОВ

Фахриддин Содиқов (1914 – 1977) эҷодкори як қатор суруду таронаҳо ва оҳангҳои пурмазмун ме-бошад, ки барои инкишофи мусиқии ўзбек саҳми

босазо гузоштааст. Аз чумла оҳангҳои «O‘zbekcha vals», «Vatan marshi», «Qurilish marshi» суруду таронаҳои «O‘zbekiston», «To‘y muborak», «Dutorim», «Bir go‘zal», «Tinchlik qo‘shig‘i», «Shirmonoy», «Zarafshon»-и санъакори моҳир хазинаи мусиқии миллиро ғаний гардонааст.

Барои эҷод кардани ин гуна асарҳои пурмазмун истеъдоди оҳангсозии Ф.Содиков, инчунин мукаммал донистани асбобҳои ҷангу дутор аҳамияти қалонро соҳиб аст. Ин фазилат дар дигар асарҳои ў низ намоён мешавад.

Ба ин, аз чумла суруди «Qorabayir»-и ба шеъри шоир Акмал Пўлод эҷодкардаи ў мисол шуда метавонад.

Қорабайир зоти аспект, ки он дар Ўзбекистон парвариш карда шудааст. Аз он барои савор шудан ва аробакашӣ истифода бурдаанд. Дар суруди «Qorabayir» хизмати фоидаовари ана ҳамин хел аспҳо барои сабук кардани бори вазнини дехқононамон васф карда мешавад. Қисми даромади созии суруд ва нақаротҳои он мардонавор гаштани бузкашон ва дар савту оҳангҳои бандҳои шеърӣ бошад, даштҳои васеъ ва дар онҳо аспони давида истодаро тасвир мекунад.

Фаҳриддин Содиков

QORABAYIR (ҚОРАБАЙИР)¹

Шеъри **А.Пўлод**

Чаққон

Оҳанги **Ф.Содиқов**

The musical score consists of six staves of music in 4/4 time with a key signature of one sharp. The lyrics are written in English below each staff, corresponding to the musical phrases. The lyrics are:

Chor-va-miz-ning
sav-la-ti-dur qo- ra - ba -yir o- ti - miz, Yil-qi-miz-ning
chi-ro- yi -dur, bu-kil-mas qa-no-ti-miz.
Er- ka- la-nib kish-na- gan-da
ja-rang-lar da - la, tog' - lar, Jan-go-var-lid
xis- la- ti ko'p, Meh- nat-da ko'n- gil chog' - lar,
meh-nat-da ko'ngil chog' - lar. Oh, jon tul- po- ri-
miz

¹ Қорабайир – зоти аспи дар Ўзбекистон машхуре мебошад, ки барои саворшавӣ, инчунин барои бо ароба боркашонӣ аз он фоида бурдан мумкин аст.

Ye-li-shi-ga
 teng ke - lol - mas hat- to ko'k-da bur- gut - lar,
 Qil-gan i-shi el - ga man - zur, maq- to - vi bor
 bir daf - tar. Har kun u - ni er - ka - la - tib
 yol- la-ri-ni ta-ray- man, Men o- tim-ga
 me-hr qo' - yib ham-ro-him deb qa-ray - man.
 Ham-ro- him deb qa-ray - man. Oh, jon tul- po-ri-miz.

YOZ YAXSHI (ТОБИСТОН НАҒЗ АСТ)

Шеъри **П. Мұймин**

Оханги **Д. Зокиров**

Тези миёна

Yoz ke - zar yash - na - gan e - lim -
 Qush - la - rim say - ra - shar, qay - na -
 da, shar, yoz zav - qi ti - lim - da,
 bu - loq - lar shi - vir - lar,

di-shil - lim - da.
shi, yax - rar.
Yoz yax - shi,
yoz yax - shi,
yoz yax - shi!

2. Quyoshday mehnatim quadrati,
 Pahlavon xalqimning sur'ati,
 Yurtimni bezagan, qaranglar,
 Yoz kuyi har yonda jaranglar:
 Yoz yaxshi, yoz yaxshi, yoz yaxshi!

**Дар мисоли зерин чўй гуна аломатҳои алтеративӣ
гузошта шудананашро муайян кунед.**

ГАР НАМЕДОНӢ, БИДОН

Оҳангига халқии тоҷик

Маҳин

СУПОРИШХО БАРОИ МУСТАҲКАМКУНӢ

1. Дар қадом қатор сурудҳои «Идона ва маросимӣ» дуруст нишон дода шудаанд?

- A) «Lapar», «Oh, Layli», «Sovuq kimni izlaydi?»
- B) «Yor-yor», «Kelin salom», «Charx», «Ot o'yin».
- C) «Maktab», «Alla», «Yalla».

2. Бахшиҳо чӣ гуна сурудҳоро месароянд?

- A) Лапарҳоро.
- B) Достонҳоро.
- C) Аллаҳоро.

3. Сурудҳои Рамазон кай суруда мешавад?

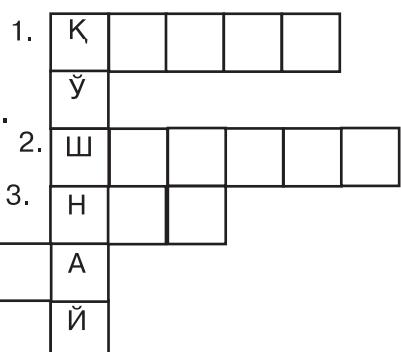
- A) Дар тӯй ва маросимҳо.
- B) Дар моҳи Рамазон дар вақти хуфтан.
- C) Бо мақсади хобондани кӯдакон.

4. Рақсҳои халқии тоҷик ва ўзбек дар қадом қатор дуруст дода шудааст?

- A) «Камаринча», «Гопак», «Булба».
- B) «Lazgi», «Dilxiroj», «Tanovar».
- C) «Polka», «Mazurka», «Shag'ala».

5. Дар асоси саволҳои зерин катакчаҳоро пур қунед!

1. Созҳои торӣ.
2. Рақси халқии Қароқалпоқӣ.
3. Созҳои нафасӣ (пуфкунанда).
4. Созҳои зарбӣ.
5. Созҳои нафасӣ.

ЛУГАТИ МУСИҚИ

Айтим (шифоҳӣ) – номи умумии ҳамаи намунаҳои мусиқӣ буда, барои бо овоз сароидан ва гуфтан муайян карда шудааст.

Рубоби ағғонӣ – сози мусиқии торӣ-мизробӣ (медиатор) буда, он ба воситаи мизроб навохта мешавад. Косаи сари он чӯкур кофта шуда, ба рӯяш пӯсти таранг часпонда шудааст. Дастаи он кӯтоҳ буда, чор баспарда часпонда шудааст. Дар болои даста 6 ё 7 хаспардаи иловагӣ низ дорад. Бо 5 тори асосии рубоби ағғонӣ оҳанг навохта мешавад. Инчунин, дар бари он 10-11-то симҳои иловагӣ кашида шуда, онҳо ба сифати аксдиҳандай садо истифода мешавад.

Оҳангсоз (бастакор) – бо оҳанг ва пардаи маълум усулҳои гуногуни доира ва шеъру ғазалҳоро гузошта, асарҳоро ба мисли суруд ва ашӯла эҷод мекунад.

Буламан – сози мусиқии сурнаймонанд, ки аз ҷӯби дарахти тут сохта мешавад. Лекин он аз сурнай ҳаҷман хурдтар буда, ҷойи пуфкунандай он бошад, аз ҷиҳати бо най (сибизик) монандӣ (забончадор) доштанаш фарқ мекунад.

Доира (даф) – сози мусиқии зарбӣ буда, ҷанбараки он аз навдаи ток ё аз ҷӯби зардолу ё ки ҷормағз тайёр карда шуда, ба як тарафи рӯйи он пӯсти гӯсола (ё ки оҳу, буз) таранг кашида мешавад. Дар даруни ҷанбарак аз 40 зиёд ҳалқаҳои маъданӣ овехта шудааст.

Дутор – сози мусиқии торӣ-мизробӣ буда, аз ҷӯби дарахти тут, зардолу ё ки ҷормағз тайёр карда мешавад. Дар дастааш 13-14-то пардаи абрешимин баста мешавад.

Дӯмбира – сози мусиқиест, ки мисли дутор аз дутор иборат буда, аз дутор бо овози ба худ хоси «ҳаста» доштанаш ва дастаи он нисбатан кӯтоҳ суфта (парда баста нашудааст) буданаш фарқ мекунад.

Карнай – сози мусиқии нафасй мебошад, ки аз мис сохта шуда, дарозиаш 2 метр ва аз он зиёдтар мебошад. Дар гузашта шакли «Оринчй» (хати шикастамонанд)-и он низ истифода шудааст. Барои бемалол бардошта гаштан ба З қисм ҷудо карда мешавад. Дар карнай парда, яъне сўроҳии бо панча зеркунанда вучуд надорад. Аз сабаби овози ғафс ва пурқувват доштанаш дар гузашта ба ғайр аз тўйу маросимҳо боз дар қисми ҳарбӣ ва ҷараёнҳои ширкор низ истифода шудааст. Дар ҳайати ансамбл барои баланд бардоштани рӯҳияи тантанавӣ истифода мешавад.

Композитор (лот. composito – мураттиб, эҷодкор) – эҷодкори мусиқие, ки дар маданияти Аврупои Ғарбӣ ба вучуд омадааст. Эҷодкоре, ки асосан дар жанрҳои мусиқии опера, симфония, соната, балет, оратория ва асарҳои монанди инҳоро менависад.

Нағора (нақора, табл, духул) – аз лой дар шакли кўза (хурма, тубак) сохта шуда, то ба дараҷаи сафол расидан мепазанд. Косаи он бо пўсти оҳу (ё ки дигар ҳайвон) таранг кашида пўшонда мешавад. Нағораҳо аз ҷиҳати ҳачм ба намудҳои калон (нағораи дўл), миёна (нағораи кўс) ва хурд (нағораи рез) ҷудо мешавад.

Сато – сози мусиқии торӣ-камонӣ аст. Косаи он аз дарахти тут сохта шуда, дастаи дарози он ба танбӯр монанд аст.

Сибизиқ – сози мусиқии нафасй буда, аз қамиш сохта шудааст. Аз тарафи пуф мекардааш забончай буридашуда дошта, аз тарафи пеш сето парда – сўроҳча дорад.

Сурнай – аз чўби зардолу ё чормағз сохта мешавад. Ба қисми пеши он ҳафтто ва ба қисми поёни он бошад, якто парда-сўроҳча аст. Бо сурнай оҳангҳои рақсӣ ва суруду таронаҳои оммавии дар байнин ҳалқамон маъруф, инчунини мақомҳои «Роҳҳои сурнай» ичро карда мешавад. Дар ансамбл низ сурнай роҳҳои асосии оҳангро садо мебахшад.

Танбұр – сози мусиқии торй – мизробй аст. Косаи он аз дарахти тут тайёр карда мешавад. Дар дастаи дарози он 16-то пардаи бандак мешавад. Дар сарпүши коса 4-то чүб (хас) пардаи иловагй ширеш карда шудааст. Миқдори торҳои танбұр аз се то шашто шуданаш мүмкін. Дар вақти ҳозира бештар танбўри се ва чор симнок истифода бурда мешавад. Торҳо бо воситай мизробнохуни маҳсуси ба ангушти ишорати пўшидашаванда навохта мешавад.

Уд, барбат — яке аз созҳои мусиқии торй-мизробии қадимтарин ба ҳисоб меравад. Он аз танбўру дутор бо косаи калони шакли нок доштааш ва дастаи кўтоҳи суфта (парда баста нашудааст) доштанаш фарқ мекунад. Дар сози уд 11-то тор буда, аз инҳо панҷтоаш бо тарзи ҷуфт, яктоаш бошад, ба ҷойи овози ғафси паст истифода мешавад.

Чанг — асбоби торию зарбй аст. Дар гузашта аз ин асбобҳои анъанавии чанг, ки ҳамагй 40-то сим (тор) доштааст истифода мебурдаанд. Аз инҳо 13-тоаш сетогй якчоя шуда, якто симаш ба тори ғафси поён дар ҳолати тақсимшавй чудо карда шудааст. Дар давраи ҳозира бошад, дар чанги замонавии истифодашаванда 75-то тори сеқаторй кашида шуда мавчуд аст. Торҳои чанг ба воситай 2-то чўб зада (харошида) навохта мешавад.

Конун – сози мусиқии торй буда, шаклан ба сози мусиқии чанг монандй дорад. Аммо фарқияташ дар он аст, ки як қисми чўбинаш бо пўст кашида шуда, 24-то тораш рўдагй мебошад.

МУНДАРИЧА

Пешгуфттор	3
Гимни давлатии Республикаи Ўзбекистон	4

ЧОРЯКИ ЯКУМ СУРУДХОИ ХАЛҚИ ЎЗБЕК ВА ТОЧИК

Дарси 1. Ватанамонро мадху ситоиш мекунем	6
Шаклҳои мусикии оддӣ (содда). Шакли банд	7
Дарсхои 2–3. Сурудҳои халқӣ. Лапар (бадеха).....	8
Модарҷон. Лапари ҳалқии ўзбек.....	9
«Аз мо ба шумо ки лозим?». Шеъри Я. Қурбонов, оҳанги М. Насимов	10
Воситаҳои ифодаи мусиқӣ	12
Дарсхои 4–5. Ялла.....	12
Яллама ёрим. Яллаи ҳалқии ўзбек	13
Суруди сулҳоҳоҳон	14
Ба шафттолу саволам. Шеъри П. Мӯъмин, оҳанги Н. Норхӯчаев	14
Усул.....	15
Дарсхои 6–7. Таронаҳои маросимҳои рамазон	16
Нишопло. Шеъри Р. Толиб, оҳанги Д. Омонуллаева	17
Аломати динамикӣ.....	18
Дарси 8. Таронаҳои алла	19
Алла. Таронаи ҳалқии ўзбек	19
Алла. Оҳанги В. Мотсарт	20
Модари чон модарам. Шеъри Б. Раҳимзода ва М. Фарҳат, оҳанги М. Атоев	21
Ривоят дар бораи «Алла»	23
Дарси 9. Сурудҳои ҳалқии бачагона	24
Борон меборад. Оҳанги ҳалқии ўзбек	25
Сафедори сафед ё қабуд. Суруди ҳалқии ўзбек	26
Шод ба мактаб равем. Шеъри Н. Розиқ, оҳанги А. Амонов	26
Лад (созу мақом). Пардаи до-мачор.....	28

ЧОРЯКИ ДУЮМ Суруд ва рақсҳои халқӣ

Дарси 1. Сурудҳои халқӣ	29
Суруд. Оҳ, лайлӣ. Суруди ҳалқии ўзбек	30
Офтоб баромад ба олам. Суруди ҳалқии ўзбек.....	31
Қаторовози ля – минор	32
Дарсхои 2–3. Рақсҳои халқӣ.....	33
Булба. Суруди рақсию ҳалқии белорус	34
Шагала. Суруди рақсию ҳалқии қароқалпокӣ	35
Ватан. Шеъри X. Раҳмат, оҳанги X. Ҳасанова	36
Тоника	37

Дарсҳои 4–5. Сурудҳои меҳнатӣ	38
Ўрчуқ. Суруди халқии ўзбек	39
Бачаи хуб. Шеъри П. Мӯъмин, оҳанги Н. Норхӯчаев	40
Овозҳои устувор ва ноустувор	41
Дарсҳои 6–7. Сурудҳои маросими тӯй	42
Навои сурнай. Оҳангии халқии ўзбек	42
Ёр-ёр. Суруди халқӣ	43
Муночот. Фазали А. Навой, оҳангӣ И. Икромов	45
Муаллими мо.Шеъри Л.Кенчаева, Оҳангӣ Қ.Ҳикматов	46
Супоришҳо барои мустаҳкамкунӣ	48

ЧОРЯКИ СЕЮМ Сурудҳои идона ва мавсимӣ

Дарсҳои 1–2. Сурудҳои фасли зимистон	50
Сардӣ киро мечӯяд? Шеъри П. Мӯъмин, оҳангӣ Н. Норхӯчаев	51
Мо аскарем. Шеъри И. Раҳмон, оҳангӣ Н. Норхӯчаев	52
Сеовозӣ	53
Дарсҳои 3–4. Санъати бахшигӣ	54
Модарҷон, сиҳат бошед. Оҳанг ва шеъри М. Дадабоев	55
Часорати бахшигӣ	57
Дарсҳои 5–6. Сурудҳои фасли баҳор	60
Бойчечак. Суруди халқии ўзбек	61
Баҳор омад. Суруди халқии ўзбек	63
Тӯҳфаи баҳор. Шеъри Н. Назирӣ, оҳангӣ В. Абдураҳмонов	64
Баҳорам. Оҳангӣ Ю. Рачабӣ	65
Навбаҳор. Шеъри Н. Нарзуллоев, оҳангӣ Г. Қўчкорова	65
Дарсҳои 7–8. Муждарасонҳои фасли баҳор ва табиат	68
Аргамчин. Суруди халқии ўзбек	68
Чеф зан хурӯсам. Суруди халқии ўзбек	70
Булбулча. Шеъри М. Қўшоқов, оҳангӣ М. Насимов	71
Парда ва нимпарда	72
Дарсҳои 9–10. Оҳангсоз Комилҷон Чабборов	73
Диёрам ту. Шеъри Ҳабибӣ, оҳангӣ К. Чабборов	74
Ба ман ҳама баробар. Шеъри А. Бобоҷон, оҳангӣ А. Амонов	76
Аломатҳои алтератсия	77

ЧОРЯКИ ЧОРУМ Созҳои халқӣ

Дарсҳои 1–2. Созҳо (асбобҳо)-и мусиқии торӣ	78
Баҳор меояд. Шеъри П. Мӯъмин, оҳангӣ Ш. Ёрматов	83
Парасту. Шеъри А. Раҳмон, оҳангӣ Н. Бобокалонова	85
Ривоят дар бораи рубobi афғонӣ	86
Андозаи 3/4	88

Дарсҳои 3–4. Соҳрои мусиқии нафасӣ	88
Гул дар чаман. Суруди халқии ўзбек	90
Баҳор. Шеъри З. Этамбердиева, оҳангӣ Ш. Ёрматов	90
Сўиқасди шабона ва навои мушқдана	92
Андозаи 4/4	95
Дарсҳои 5–6. Соҳрои мусиқии зарбӣ	95
Андозаи 3/8	96
Бачагӣ. Шеъри Дилнур, оҳангӣ Х. Ҳасанова	97
Доира	99
Дарсҳои 7–8. Оҳангоз Фахриддин Содиков	100
Қорабайир. Шеъри А. Пўлод, оҳангӣ Ф. Содиков	102
Тобистон нағз аст. Шеъри П. Мўймин, оҳангӣ Д. Зокиров	103
Гар намедонӣ, бидон. Оҳангӣ халқии тоҷик	104
Супоришҳо барои мустаҳкамкунӣ	105
Луғати мусиқӣ	106

O'quv nashri

**Oqilxon Ibrohimov
MUSIQA**

*Ta'lim tojik tilida olib boriladigan maktablarning
4 sinfi uchun darslik
(Tojik tilida)*

Тарчимон Ч. Эшонқулов
Муҳаррир О. Камолов
Муҳаррири мусиқий Н. Ўтаева
Муҳаррири бадей И. Йўлдошев
Муҳаррири техникӣ Т. Харитонова
Саҳифабанди компьютерӣ А. Сураймонов

Литсензияи нашриёт AI № 290. 04.11. 2016.

Ба чопаш 22.07.2020 имзо шуд. Андозаи 70x90 1/16. Коғази оғсетӣ.
Гарнитураи «Arial». Кегли 14 шпондор. Бо усули оғсет чоп шудааст.
Чузъи чопии шартӣ 8,19. Чузъи нашриву ҳисобӣ 8,5.
Теъдоди нашр 7792 нусха. Фармоши №

Хонаи эҷодии табъу нашри «G'afur G'ulom»-и.
100128, Тошканд, кӯчаи Лабзак, 86.
Телефон: (371) 241-25-24, 241-19-42 Факс: 371 241-82-69
www. gglit.uz info@gglit.uz

Чадвали нишондиҳандай ҳолати китоби дарсии ба ичора додашуда

P/Т	Ному насаби денишомӯз	Соли хониш	Ҳолати китоб ҳангоми гирифтан	Имзои раҳбари синф	Ҳолати ки- тоб ҳангоми супоридан	Имзои раҳбари синф
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						

**Чадвали болой ҳангоми ба ичора дода шудан ва дар
охири соли хониш баргардонида гирифтани китоб аз
тарафи раҳбари синф аз рӯйи меъёрҳои зерин баҳо
гузошта мешавад:**

Нав	Ҳолати китоб ҳангоми бори аввал супоридан.
Хуб	Муқовааш бутун, аз қисми асосии китоб ҷудо нашудааст. Ҳамаи варақҳояш ҳаст, нодарида, ҷудо нашуда, дар саҳифаҳо навишт ва ҳатҳо нест.
Қаноат- бахш	Муқова қач шудааст, канорҳояш коҳида, якчанд ҳатҳо кашида шудаанд, ҳолати аз қисми асосӣ ҷудошавӣ дорад. Аз тарафи истифодабаронда қаноатбахш таъмир шудааст. Варақҳои ҷудошудааш аз нав таъмир шудааст. Дар баъзе саҳифаҳо ҳат кашида шудаанд.
Ғайри- қаноат- бахш	Муқова ҳат кашида шудааст, даридааст, аз қисми асосӣ ҷудо шудааст ё ки умуман нест, ғайриқаноатбахш таъмир шудааст. Саҳифаҳо дарида, варақҳо намерасанд, ҳат кашида, ранг карда партофта шудааст, китобро барқарор карда намешавад.